

Karistusseadustiku, loomakaitseseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse (KarS *omnibus* 2026) eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõukohase seadusega tehakse muudatused karistusseadustikus (KarS), loomakaitseseaduses (LoKS) ja väärteomenetluse seadustikus (VTMS). Muudatuste eesmärk on kõrvaldada kehtivas õiguses ilmnenuid ebaselgused ja luua tõhusam õigusraamistik füüsilise ja vaimse vägivalla, ähvardamise, haavatavate isikute väärkohtlemise, perevägivalla ja hooletu loomapidamisega seotud juhtumitele reageerimiseks. Praktikas ei ole kehtiv õigus mitmel juhul võimaldanud proportsionaalset karistusõiguslikku reageerimist ega taganud piisavat ennetavat kaitset olukordades, kus esineb selge oht inimese elule, tervisele või heaolule.

Karistusseadustikus tehtavate muudatustega täpsustatakse ja täiendatakse vägivalla ja ähvardamisega seotud süüteokoosseise. Kehtiv ähvardamise regulatsioon hõlmab üksnes piiratud hulka ähvardusi ega kata mitmeid praktikas esinevaid juhtumeid, kus ähvardus tekitab kannatanule tõsist ja põhjendatud hirmu, kuid ei vasta seaduses loetletud tunnustele.

Kehalise väärkohtlemise regulatsiooni muudetakse eesmärgiga võimaldada karistuse kohasemat individualiseerimist vastavalt teo raskusele. Kehtiv sanktsiooniraam ei võimalda paljudel juhtudel piisavalt arvestada vägivallateo intensiivsust. Eelnõuga tõstetakse sanktsiooni maksimummäära ning täpsustatakse sätte pealkirja, et kaitstav õigushüve oleks selgelt ka inimese vaimne tervis.

Eelnõuga täpsustatakse karistusseadustikus lähisuhte määratlust. Praktikas on ilmnenu, et kehtiv regulatsioon ja sellel tuginev kohtupraktika ei kata piisavalt olukordi, kus vägivallale leiab aset endiste partnerite vahel või jätkub pärast kooselu lõppemist.

Eelnõukohane seadus puudutab ka digikeskkonnas aset leidvaid vägivalla ja ahistamise vorme. Karistust raskendavate asjaolude loetellu lisatakse süüteo toimepanemise või toimepandud süüteo eksponeerimine, kuivõrd selline käitumine põhjustab kannatanule täiendavat ja korduvat kahju, levitab ühiskonnas hirmu ja normaliseerib kuritegevust. Lisaks suurendatakse seksuaalse enesemääramise kaitset, muutes karistatavaks teise isiku nõusolekuta temast seksuaalse sisuga materjali avaldamise ja ka sellega ähvardamise.

Haavatavate isikute paremaks kaitseks nähakse ette uus kuriteokoosseis hooldamise kohustuse rikkumise kohta. Loodav säte võimaldab reageerida olukordades, kus hooldust vajav isik jäetakse teadlikult ja korduvalt hooletusse või teda koheldakse inimväärikust alandavalt, ilma et tekkima peaks vahetu oht elule, tuvastatav tervisekahjustus või valu.

Loomade ja inimeste kaitseks täpsustatakse loomapidamise keelu regulatsiooni. Kehtiv õigus võimaldab loomapidamise keeldu kohaldada loomade kaitseks, kuid ei kata juhtumeid, kus loomapidamisnõuete rikkumine ohustab inimesi. Eelnõuga laiendatakse loomapidamise keelu kohaldamise aluseid ning kohaldamise pädevust, et võimaldada kiiremat ja tõhusamat sekkumist ohtlikes olukordades. Samuti täpsustatakse looma julma kohtlemise koosseisu ja karmistatakse karistust, et loomade suhtes toime pandud kuritegude karistusõiguslik taunitavus vastaks ühiskondlikule tajule.

Eelnõu ettevalmistamisele eelnes 2025. aastal karistusseadustiku muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus, mis läbis kooskõlastusringi ning mille kohta laekunud tagasiside kinnitas vajadust kavandatud muudatuste järele.¹ Eelnõu vastab väljatöötamiskavatsuses esitatud eesmärkidele ja arvestab kaasamisringis tõstatatud peamisi tähelepanekuid

Eelnõu rakendamine ei eelda uute asutuste loomist ega too kaasa olulist täiendavat rahalist või halduskoormust. Muudatustega luuakse selgem ja paremini kohaldatav õigusraamistik, mis toetab õiguskaitseasutuste tööd ning aitab ennetada korduvaid ja eskaleeruvaid õigusrikkumisi.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Mari Haav (mari.haav@justdigi.ee) ning sama talituse juhataja Andreas Kangur (andreas.kangur@justdigi.ee). Eelnõu on keeleteoimetanud Justiits- ja Digiministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@justdigi.ee).

1.3. Märkused

Eelnõuga kavandatu kohaselt muudetakse järgmisi õigusakte:

- 1) KarS-i redaktsioon avaldamismärkega RT I, 22.12.2025, 2;
- 2) LoKS-i redaktsioon avaldamismärkega RT I, 12.05.2026, 41;
- 3) VTMS-i redaktsioon avaldamismärkega RT I, 05.07.2025, 19.

Eelnõuga muudetakse KarS paragrahve 49 ja 55¹, mida muudab ka karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu, millega võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1203 11. aprill 2024, mis käsitleb keskkonna kaitsmist kriminaalõiguse kaudu. Käesoleva eelnõu sõnastuses on nimetatud eelnõus tehtavate muudatustega arvestatud.

Eelnõu on osaliselt seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega, täpsemalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist (ELT L, 2024/1385, 24.05.2024).

Eelnõu on seotud Eesti Reformierakonna ja Erakond Eesti 200 vahel 24. märtsil 2025. aastal sõlmitud koalitsioonileppe² ehk valitsusliidu programmiga aastateks 2025–2027. Eelnõu on seotud ka lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskavaga 2024–2027.³

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthääle enamus.

2. Seaduse eesmärk

2.1. Seaduseelnõu algatamise vajalikkus ja eesmärk

¹ <https://eelroud.valitsus.ee/main/mount/docList/1f458aa7-76d3-4195-81bc-c3684671dc19>

² 399. Võitleme küberkiusamise vastu ja paneme suurema rõhu ohvrite (laste, õpetajate ja lähisuhtevägivalla all kannatanud) kaitsesse küberkiusu ja -vägivalla eest. Loome eelnõu küberkiusu ennetamiseks ja asjakohaseks sekkumiseks.

³ <https://www.just.ee/sites/default/files/documents/2023-12/LSV%20ennetamise%20tegevuskava%202024-2027.pdf>

2025. a registreeriti 6718 vägivallakuritegu, mis moodustas ühe neljandiku registreeritud kuritegude koguarvust (28033)⁴. Valdava osa vägivallakuritegudest moodustasid kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) juhtumid, mida registreeriti 5209. Ähvardamisi (KarS § 120) registreeriti 2025. aastal 562.⁵

Eelnõu algatamise vajadus tuleneb mitmetest karistusõiguse valdkonnas ilmnenu probleemidest, kus kehtiv regulatsioon ei võimalda piisavalt selget, proportsionaalset ega tõhusat reageerimist vägivalla, ähvardamise, haavatavate isikute väärkohtlemise ja hooletu loomapidamisega seotud olukordades. Praktikas on ilmnenu, et mitmes valdkonnas on võimalus karistusõiguslikuks sekkumiseks ebapiisav. Väljatöötamiskavatsusele saadud tagasisidest nähtu, et osa ühiskonnas selgelt vägivallana tajutavast või muul viisil ohtlikust käitumisest jääb olemasolevate sätete kohaldamisalast välja või ei vasta karistus tegude raskusele.

Eelnõu eesmärk on:

- parandada õigusselgust ja võimaldada karistusõiguslikku reageerimist vägivalla ja ähvardamisega seotud süütegude puhul;
- täiendada karistusseadustikku süüdivuse erandiga juhtudeks, kui süüd välistav seisund on tekkinud inimese enda teadliku riskikäitumise tulemusena;
- tugevdada perevägivalla, vaimse vägivalla ja kübervägivalla ohvrite õiguskaitset;
- luua karistusõiguslik alus sekkumiseks haavatavate isikute teadliku ja korduva hooletusse jätmise või inimväärlikust alandava kohtlemise korral, ilma et sekkumiseks peaks ära ootama tervisekahjustuse tekkimise;
- võimaldada uusi rikkumisi ennetavat ja proportsionaalset reageerimist hooletule ja teisi inimesi ohustavale loomapidamisele.

2.2. Kehtiv õiguslik regulatsioon ja selle rakendamise praktika

Kehtiva õiguse kohaselt on ähvardamine karistatav väga piiratud juhtudel, mistõttu ei ole sageli võimalik karistusõiguslikult reageerida tõsistele ja hirmutavatele ähvardustele, mis formaalselt ei vasta KarS § 120 tunnustele. Samal ajal on paljud sellised ähvardused ühiskondlikult tajutavad tugeva vaimse vägivallana ja võivad kannatanule põhjustada sama intensiivset või suurematki hirmu, kui need, mis kehtiva õiguse kohaselt ähvardamisena arvesse lähevad. Näiteks ähvardus tappa isiku lemmikloom täidab ähvardamise kuriteokoosseisu üksnes juhul, kui lemmiklooma väärtus ületab 4000 eurot (oluline ulatus KarS § 12¹ p 1 kohaselt). Ähvardus teine inimene vägistada või avaldada temast seksuaalse sisuga pildid aga ei täida kehtiva KarS § 120 koosseisu näiteks üldse.

Kehalise väärkohtlemise regulatsiooni rakendamisel on ilmnenu, et KarS § 121 sanktsiooniraam ei ole piisavalt lai, et mõista karistust teo raskust arvesse võttes. KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritavad teod võivad mõnikord objektiivselt väärida karmimat karistust kui üheaastane vangistus hoolimata sellest, et vigastusest paranemine ei kesta üle nelja nädala. Samuti ei ole vaimse tervise kahjustamine kehtivas õiguses piisavalt nähtav koosseisualternatiivina füüsilise tervise kahjustamise kõrval.

⁴ [Vägivallakuriteod | Kuritegevus 2025](https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/) (https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/)

⁵ [Vägivallakuriteod | Kuritegevus 2025](https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/) (https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/)

Perevägivalla karistusõiguslik kvalifitseerimine on osutunud vajalikust kitsamaks ega pruugi kehtiva sõnastuse korral hõlmata endisi abikaasasid või partnereid, ehkki ka endine partner või abikaasa saab varasemast suhtest saadud teavet ära kasutada selleks, et kannatanut täpselt nõrka kohta tabada. Samuti ei ole kehtiv sõnastus ja sellele Riigikohtu antud tõlgendus kooskõlas Istanbuli konventsioonis toodud perevägivalla mõistega.

Haavatavate ja hooldamist vajavate isikute kaitse osas ei kata kehtiv karistusõigus kõiki olukordi, kus hooldamise kohustusega isik jätab hooldusaluse hooletusse või kohtleb teda inimväärikust alandavalt, kuid kus otsest valu või tervisekahjustust KarS § 121 mõttes ei ole tagajärjena (veel) saabunud. Praktikas on ilmnunud selliseid väärkohtlemisi nii koduses hoolduses kui hoolekandeesutustes.

Kehtiva õiguse kohaselt on loomapidamiskeeldu võimalik kohaldada üksnes looma suhtes lubamatu teo toimepanemise korral. Praktikas on aga ilmnunud vajadus laiendada nii selle meetme kohaldamisala kui ka selle kohaldamise pädevusega asutuste ringi. Eelkõige tekib selline vajadus olukordades, kus hooletute loomaomanike poolt loomapidamisnõuete rikkumine seab ohtu inimeste elu või tervise, kuid ei kvalifitseeru otseselt looma suhtes lubamatu teona. Kehtiv regulatsioon ei võimalda reageerida sellistele ohuolukordadele. Lisaks on praktika näidanud, et loomapidamiskeelu kohaldamise pädevusega asutuste ring on liialt kitsas. Kehtiva õiguse kohaselt saab loomapidamiskeeldu kohaldada üksnes kohus, kuigi suur osa loomadega seotud väärtegudest lahendatakse kohtuvälises menetluses. Pädevuse laiendamine kohtuvälisele menetlejale võimaldab rakendada loomapidamiskeeldu tõhusamalt ja paindlikumalt, eelkõige juhtudel, mis nõuavad kiiret sekkumist ohu vältimiseks.

2.3. Eesmärgi saavutamise lahendused ja nende põhjendatus

Seaduse eesmärgi saavutamiseks nähakse eelnõus ette järgmised õiguslikud lahendused:

- ähvardamise koosseisu täiendamine;
- kehalise väärkohtlemise põhikoosseisu sanktsiooni ülemmäära tõstmine ja vaimse tervise kui kahjustatava õigushüve selgem esiletõstmine;
- perevägivalla selgem määratlemine;
- süüteo toimepanemise või toimepandud süüteo eksponeerimise käsitlemine karistust raskendava asjaoluna;
- seadustiku täiendamine seksuaalse sisuga materjali tahtevastast avaldamist käsitleva koosseisuga;
- uue süüteokoosseisu kehtestamine hooldamise kohustuse teadliku ja korduva rikkumise kohta;
- loomapidamise keelu kohaldamise aluste ja pädevuse laiendamine ning looma julma kohtlemise koosseisu täpsustamine.

Majanduslikult ei eelda kavandatud lahendused uute institutsioonide loomist ega täiendavate püsikulude tekkimist. Halduslikult võimaldavad muudatused õiguskaitseasutustel selgemalt ja tulemuslikumalt reageerida, vähendades olukordi, kus inimeste olulised õigused jäävad kaitseta normide ebaselguse tõttu.

2.4. Väljatöötamiskavatsus ja selle arvestamine

Eelnõu koostamisele eelnes 2025. aastal karistusseadustiku muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus millele laekunud tagasiside kinnitas vajadust eelnõuga kavandatud muudatuste järele. Eelnõu vastab väljatöötamiskavatsuses kirjeldatud probleemipüstitustele ja eesmärkidele ning täpsustab seal välja pakutud lahendusi. Olulised lahknevused väljatöötamiskavatsusest puuduvad; eelnõu on koostatud tagasisidet arvestades ning säilitades kavandatud muudatuste proportsionaalsuse ja rakendatavuse.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

3.1. Karistusseadustiku muutmine

3.1.1. Eelnõu § 1 p 1 (KarS § 36¹ lisamine)

3.1.1.1. Muudatuse eesmärk

Eelnõu § 1 punktiga 1 lisatakse karistusseadustikku uus säte:

§ 36¹. Vastutus tahtlikult tekitatud süüvõimetuse korral

Süü ei ole välistatud, kui isik on end tahtlikult viinud seisundisse, mille tagajärjel ta ei ole raske psüühikahäire tõttu võimeline aru saama oma teo keelatusest või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima. Sellisel juhul võib kohus kohaldada käesoleva seadustiku §-s 60 sätestatud või vabastada isiku karistusest, kui toimepandud teol on lõpuleviidud süüteo tunnused, kuid isik on teinud kõik endast oleneva, et süüteo toimepanemist ära hoida.“

Kehtiva õiguse kohaselt välistab ajutine raske psüühikahäire KarS § 34 p 2 kohaselt süü, sõltumata sellest, kas ja mil määral on isik ise selle seisundi tekkimisele eelnevalt kaasa aidanud.

Sätte lisamisega soovitakse tagada, et isik ei saaks vältida vastutust olukorras, kus ta on teadlikult ja tahtlikult põhjustanud oma psüühilise seisundi kontrolli alt väljumise, mis päädib raske psüühikahäirega, ning risk sellises seisundis süütegu toime panna on seejuures ka realiseerunud. Kavandatav säte tugevdab õiguskindlust ja avalikku turvalisust ning tagab parema tasakaalu isiku subjektiivse vastutuse ja ühiskonna kaitse vahel.

3.1.1.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 36 sätestab, et tahtlikult või ettevaatamatusest põhjustatud joobeseisund ei välista süüd. See norm on praktikas kohaldatav üksnes alkoholi- või narkojoobeseisundis toime pandud tegudele. Kui aga joobeseisund on möödunud, kuid sellele järgneb ajutine raske psüühikahäire – näiteks alkoholisõltuvusest tingitud võõrutusseisund deliiriumiga⁶ (RHK-10 F10.4) –, ei ole isik joobes KarS § 36 tähenduses ning tema vastutuse välistab KarS § 34 kohaselt raske psüühikahäire. Tulemuseks on olukord, kus süüteo toime pannud isikut ei saa vastutusele võtta ka juhul, kui ta on teadvalt viinud end seisundisse, mis päädib raske psüühikahäire tekkimisega ning kus risk sellises seisundis süütegu toime panna on ka realiseerunud.

⁶ [Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon - RHK-10](http://cu1.fut.ee/icd) (<http://cu1.fut.ee/icd>), F1x.4 Võõrutusseisund deliiriumiga.

Nagu on ilmnunud kohtupraktikas⁷, ei pruugi sellisel isikul esineda püsivat psüühikahäiret ega seetõttu ka ravivajadust. Seega ei ole võimalik kohaldada ka sundravi. Nii tekib olukord, kus näiteks raske isikuvastase kuriteo toime pannud inimene jääb vastutusele võtmata ja tema tegu ei too talle mingeid tagajärgi.. Selline regulatiivne tühimik kujutab endast reaalselt ohtu avalikule turvalisusele, eriti juhtudel, kus isikul on sõltuvushäire ja suur risk samasuguse seisundi kordumiseks. Samuti kahjustab see õiglustunnet ning vähendab usaldust karistusõigussüsteemi vastu.

3.1.1.3. Muudatuse sisu

KarS § 36¹ lisab süüd välistavatele asjaoludele erandi. Tegemist on normiga, mis toimib sarnaselt KarS §-le 36, laiendades seal väljendatud põhimõtet, et joobeseisund süüd ei välista, ka sellistele juhtudele, kus isiku teadliku ja tahtliku tegevuse või tegevusetuse tagajärjeks on raske psüühikahäire. Selliseks näiteks on alkoholisõltuvuse korral esineda võiv võõrutusseisund deliiriumiga. Välistatud pole ka või mõni muu olukord – näiteks vajalike ravimite teadlik ja tahtlik võtmata jätmine või näiteks koos alkoholiga tarvitamine olukorras, kus isik teab, et see võib temal põhjustada raske psüühikahäire, mille tulemusel ta oma käitumist enam ei kontrolli.

KarS § 36¹ kohaldamine eeldab kõigi järgmiste tingimuste kumulatiivset esinemist:

- Tahtlik tegevus, mis viis raske psüühikahäire tekkimiseni (nt alkoholi tarvitamine, ravimite võtmata jätmine). Isik vähemalt pidas võimalikuks ja mõõnis, et tema tegevus või tegevusetus võib viia sellise seisundi tekkimiseni (nt tal oli varasem kogemus või teadmine oma tervises seisundist).
- Nimetatud tegevuse või tegevusetuse tagajärjel tekib isikul ajutine raske psüühikahäire, millele on iseloomulik, et ta:
 - ei saa aru oma teo keelatusest või
 - ei suuda oma käitumist vastavalt arusaamisele juhtida.
- Isik pani süüteo toime just selle raske psüühikahäire seisundis.

KarS § 36¹ eeldab vähemalt kaudset tahtlust raske psüühikahäire tekkimise osas – inimene peab vähemasti võimalikuks pidama ja mõnma, et tema tegevus viib sellise psüühikahäire tekkimiseni, kus ta oma tegude keelatusest enam aru ei saa või oma tegusid ei kontrolli. Praktikas tuleb sellist kaudset tahtlust sageli tõendada kaudsete tõenditega läbi objektiivsete asjaolude. Eelkõige saab seda jaatada siis, kui inimesel on juba varem sarnastel asjaoludel selline raske psüühikahäire esinenud (nt on ka varem alkoholitarbimise järsu katkestamise järel deliiriumi sattunud) või on talle on selgitatud, et selline raske psüühikahäire niimoodi tekib (näiteks arst on ravimit välja kirjutades selgelt hoiatanud, et ravimi tarbimine koos alkoholiga toob kaasa raske psüühikahäire).

Sätte lisamine ei tähenda automaatselt rangemat karistuspoliitikat. Ka juhul, kui süü ei ole KarS § 36¹ alusel välistatud, tuleb karistuse mõistmisel arvestada iga üksikjuhtumi asjaolusid. Seetõttu on sätte kohaselt karistuse mõistmisel võimalik kohaldada KarS §-i 60, mis võimaldab seaduses sätestatud juhtudel karistust kergendada. Eelkõige tuleb siin kõne alla olukord, kus inimene saab aru, et ta on sattumas või juba sattunud seisundisse, kus ta oma tegusid kontrollida

⁷ Vt Tartu Ringkonnakohtu otsus nr 1-23-3405.

ei suuda ning otsib abi – näiteks kutsub endale kiirabi või politsei, ent jäetakse siis ikkagi riigi poolt abita ja iseenda hooleks.

3.1.2. Eelnõu § 1 p 2 (KarS § 49 muutmine)

3.1.2.1. Muudatuse eesmärk

KarS § 49 muudatusega sätestatakse senisest avaramad võimalused lisakaristusena tegutsemiskeelu kohaldamiseks, sõnastades selle järgmiselt:

„Kohus võib lisakaristusena kohaldada isikule teataval tegevusalal tegutsemise keeldu või teataval ametikohal töötamise keeldu kuni kümneks aastaks kuriteo eest või kuni kolmeks aastaks väärteo eest, kui:

- 1) isik pani süüteo toime kutse- või majandustegevuses;
- 2) isik pani süüteo toime ametikohustuste rikkumisega või ametist tulenevate õiguste kuritarvitamisega või
- 3) lisakaristuse kohaldamine on põhjendatud lapse, eaka või puudega või hooldust vajava inimese kaitseks“.

Muudatuse eesmärk on, et karistuse mõistmisel oleks võimalik arvesse võtta konkreetsest toimepanijast lähtuvat uute süütegude toimepanemise ohtu ning seda tõhusalt maandada. Seejuures luuakse eraldi alus selleks, et kaitsta tegutsemiskeelu kaudu lapsi ja teisi haavatavaid gruppe.

3.1.2.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 49 võimaldab lisakaristusena tegutsemiskeeldu mõista vaid kutse- või ametiõiguste kuritarvitamise või ametikohustuste rikkumisega seotud kuriteo eest ja mitte kauemaks kui kolmeks aastaks. Selline määratlus võimaldab lisakaristust kohaldada küll avalikus teenistuses olevatele ametnikele, kes oma ametikohustused täitmata jätavad või oma ametikohustusi kuritarvitavad, ning ka konkreetsest kutsest tulenevate õiguste kuritarvitaja (siin saab kõne alla tulla eelkõige konkreetse kutseala esindajale seadusega antud eriõiguste kuritarvitamine) suhtes. Määratlusest jäävad praegu välja sellised olukorrad, kus kuritegu on selgelt niisuguse iseloomuga, mis osutab, et toimepanijat mingil kutse- või tegevusalal tegutsema lubada ei tohi (näiteks ei peaks alaealisi narkootilisi aineid tarbima kallutanud või neid vargajõuku värvanud inimene töötama õpetaja või noorsootöötajana), ehkki kuritegu ise ei ole toime pandud kutse- või ametiõigusi kuritarvitades. Samuti on kehtiva sõnastuse puhul selgelt reguleerimata, kas igasuguse majandus- või kutsetegevuse valdkonnas toime pandud kuriteo puhul on võimalik sellel tegevusalal tegutsemise keeldu kohaldada või käib see üksnes reguleeritud kutsete (nt tervishoiutöötaja, advokaat, notar, pankrotihaldur jne) või vähemasti kutseseaduses nimetatud kutsealade kohta – ning kas on võimalik keelata isikul tegutsemast valdkonnas, milles tegutsemiseks küll kutset väljastatakse, kuid isik kutseorganisatsiooni ei kuulu ja kutset ei oma.

Lisaks on praegu tegutsemiskeelu rakendamine piiratud üksnes kuritegudega, kuid ka paljud väärted on sedavõrd tõsised, et isikul, kes neid on toime pannud, võib olla kohane selles valdkonnas tegevus mingiks ajaks keelata.

Paljudel juhtudel asendab funktsionaalses mõttes praegu karistusõiguslikku tegutsemiskeeldu haldusõiguslike lubade ja litsentside süsteem, kus mingis valdkonnas süüteo toime pannud isikul kas litsents peatatakse, võetakse ära või näiteks selle väljastamisest või pikendamisest keeldutakse. Näiteks tulirelvade müügiga tegelemiseks on vajalik tegevusluba, mille saab relvaseaduses sätestatud väärted või relvadega seotud kuriteo toimepanemise korral tühistada. Need mehhanismid jäävad alles ka eelnõukohase seadusemuudatuse jõustumisel, kuid eelnõuga tekib võimalus vältida neil juhtumitel topeltmenetlust: tegutsemiskeeluga saavutatakse juba süüteomenetluses see, et süüteo toimepanija tegevus konkreetsetes valdkonnas mõneks ajaks lõpetatakse.

3.1.2.3. Muudatuse sisu

Eelnõukohase muudatuse tulemusel laieneb tegutsemiskeelu rakendamise võimalus.

Esiteks luuakse võimalus tegutsemiskeeldu kohaldada ka väärtedest eest karistamiseks. Selle saavutamiseks sätestatakse eelnõukohases sättes tegutsemiskeelu kohaldamine süütegude, mitte üksnes kuritegude puhuks. Võimalust ka väärtedest puhul rakendada tegutsemiskeeldu nõuab muuhulgas ka keskkonnakuritegevuse direktiiv (EU) 2024/1203. Eelnõu kohaselt saab väärtedest eest tegutsemiskeeldu kohaldada mitte kauemaks kui kolmeks aastaks.

Teiseks võimaldatakse tegutsemiskeeldu kohaldada kuritegude puhul kuni kümneks aastaks. Tegutsemiskeelu üheks oluliseks eesmärgiks on võtta kurjategijalt võimalus kasutada ära konkreetse eluala eripärasid kuritegude toimepaneku hõlbustamiseks. Kuivõrd uuringud näitavad, et enamiku kuritegude puhul kahaneb korduvkuriteo risk 10 aasta jooksul võrreldavaks üldpopulatsiooniga⁸, annab pikema tegutsemiskeelu kohaldamise võimalus suurema kindluse, et isik ei saa keelatud tegevusalal kuritegude toimepanekut jätkata. See on iseäranis oluline juhul, kui toimepandud kuriteo tehiooludest nähtub, et toimepanija on ohtlik lastele või muudele haavatavatele gruppidele, kellega teda töötama ei tohiks lasta.

Kolmandaks sätestatakse võimalus kohaldada tegutsemiskeeldu lisakaristusena kõikide süütegude puhul, mis on toime pandud majandus- või kutsetegevuses. Selle muudatusega laiendatakse tegutsemiskeelu kohaldamisala ka nendele elualadele, mille raames isik teenib sissetulekut, kuid mis ei liigitu ameti või kutse alla. Samuti võimaldatakse tegutsemiskeeldu kohaldada nende süütegude puhul, kus toimepanija ei kasutanud kuriteo toimepanemiseks küll ära ühtki ametist või kutsest tulenevat õigust, kuid sellegipoolest oli kuritegu vahetult seotud tema majandus- või kutsetegevusega ja sellest tulenevate võimalustega. Näiteks kui isik oli klienditeenindaja ja kasutas oma ametit ära selleks, et panna toime kelmusi või vargusi klientidelt, siis võib olla põhjendatud tal keelata edaspidi mõneks ajaks klienditeenindajana tegutsemine. Klienditeenindaja amet pole küll litsentseeritud elukutse ega anna ka erioigusi, mida isik saaks klientide kallal varguste või kelmuste toimepanemisel kuritarvitada, kuid selgesti sai kuritegude toimepanek võimalikuks seetõttu, et toimepanijal oli ametist tulenev

⁸ Vt nt R. Karl Hanson, *Long-Term Recidivism Studies Show That Desistance Is the Norm*, 45 Crim. Just. & Behav. 1340 (2018), <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0093854818793382>.

juurdepääs klientidele. Võib muidugi väita, et sellise inimese klientidest eemal hoidmine on ka ettevõtjate huvides, ent tulevikus potentsiaalsete kannatanute kaitse ei tohiks sõltuda üksnes ettevõtjate ärihuvidest.

Neljandaks sätestatakse eraldi alus tegutsemiskeelu kohaldamiseks: kui lisakaristus on põhjendatud laste, eakate, puudega või hooldust vajavate inimeste kaitseks. Selle aluse loomine tegutsemiskeelu kohaldamiseks on vajalik selleks, et isikut süüdi tunnistades saaks kohus ka üksiti piirata toimepanija võimalusi uusi kuritegusid toime panna seeläbi, et keelab näiteks väljaspool oma majandus- ja kutsetegevust vanainimestelt vara välja petnud isikul edaspidi töötada sotsiaaltöötajana või oma naabruskonnas vabal ajal lapsi narkokulleriteks või vargajõuku värvanud isikul edaspidi töötada laste ja noortega. See täiendus on vajalik, kuna LasteKS § 20 lõikes 1 sätestatud eluaegse lastega töötamise piirangu toob endaga kaasa küllaltki lühike nimekiri kuritegusid, lõikes 2 toodud nimekiri on aga küllaltki arbitraarne ja samas oma automaatsuses põhjendamatult jäik. Paragrahvipõhine automaatne lähenemine ei kaitse haavatavaid ühiskonnagruppe kurjategijate eest, kuna niisamuti kui mõni nimekirjas olev kuritegu ei näita tingimata toimepanija sobimatust haavatavate gruppidega töötama, võib mõni nimekirjas nimetamata kuritegu olla selgeks indikaatoriks, et tegutsemiskeeld on haavatavate gruppide kaitseks vajalik. Lisakaristuse regulatsiooni kaudu sellise tegutsemiskeelu kohaldamine võimaldab kohtul kaaluda konkreetse teo asjaolusid ja toimepanija isikut ning lisakaristust kohaldada just siis, kui see on põhjendatud. Ehkki LasteKS § 20 sätestab lastega töötamise keelud, puudub analoogiline norm, mis võimaldaks keelata isikul töötada eakate, puudega või hooldust vajavate inimestega, kuid needki grupid vajavad erikaitset kurjategijate eest. Praktikas on olnud juhtumeid, kus isik kasutab oma töökohta hooldaja või sotsiaaltöötajana selleks, et hoolealuste kallal vägivallatseda, nende vara riisuda või neid seksuaalselt kuritarvitada. Kuni 10aastase tegutsemiskeelu kohaldamine võimaldab seesugused inimesed haavatavatest ühiskonnaliikmetest eemal hoida ka veel pärast vanglakaristuse ärakandmist.

3.1.3. Eelnõu § 1 p 3 (§ 52² Loomapidamise keeld)

3.1.3.1. Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärk on inimeste parem kaitsmine hooletute loomapidajate põhjustatud ohtude eest. Selleks muudetakse karistusseadustiku § 52², et laiendada loomapidamise keelu kohaldamise aluseid ja laiendatakse asutuste ringi, kes saavad keeldu kohaldada:

“§ 52². Loomapidamise keeld

Loomade pidamise kohta kehtestatud nõuete rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud teise inimese surm, tekitatud talle tervisekahjustus või kahjustatud tema vara või põhjustatud oht teise inimese elule, tervisele või varale, või looma suhtes lubamatu teo toimepanemise eest võib kohus või kohtuväline menetleja lisakaristusena kohaldada mis tahes looma või teatud loomaliiki kuuluva looma pidamise keeldu:

- 1) kuriteo korral kuni viieks aastaks;
- 2) väärteo korral kuni kolmeks aastaks.”

Muudatusega laiendatakse loomapidamiskeelu kohaldamisala. Kehtiva õiguse kohaselt on loomapidamiskeeldu lisakaristusena võimalik kohaldada juhul, kui isik on põhiteona toime

pannud looma suhtes lubamatu teo. Loomapidamiskeelu kohaldamisala laiendamise eesmärk on võimaldada seda määrata ka juhtudel, mil loomapidamismõuete rikkumise tagajärjel on tekitatud oht inimese elule, tervisele või varale, või kui loom on põhjustanud inimesele tervisekahjustuse või surma.

Muudatusega laiendatakse ka loomapidamiskeelu kohaldamise pädevusega isikute ringi. Kehtiva õiguse kohaselt on loomapidamiskeelu kohaldamise õigus ainult kohtul. Muudatuse eesmärgiks on loomapidamiskeelu kohaldamise pädevus anda ka kohtuvälisele menetlejale.

3.1.3.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv karistusõiguslik regulatsioon võimaldab loomapidamise keeldu kohaldada üksnes loomade kaitseks inimese eest - looma suhtes lubamatu teo toimepanemise korral. See tähendab, et olukordades, kus loomapidaja ei põhjusta loomale kannatusi, kuid rikub loomapidamismõudeid ning tema loom ründab inimesi või teisi loomi, puudub õiguslik alus loomapidamise õiguse äravõtmiseks.

Samas näitab praktika, et just hooletu või vastutustundetu loomapidamine, nagu loomade järelevalveta jätmine või puudulikud tõkestusabinõud, on peamine põhjus, miks loomade ründed aset leiavad. Statistikast nähtub, et koerarünnakutega seotud tervisekahjustuste arv on viimastel aastatel olnud kasvutrendis.⁹ Kuigi tsiviilõiguslikud kahju hüvitamise nõuded ning väärteo- ja kriminaalvastutusele võtmine on kehtivas õiguses selliste rünnakute korral võimalikud, jäävad need reaktsioonid tagajärjepõhiseks ega võimalda kõrvaldada tegelikku ohu allikat – loom jäetakse hooletule loomapidajale alles ja isegi kui konkreetne loom talt ära võetakse, on tal alati võimalus uus loom võtta.

Lisaks on loomapidamise keelu kohaldamine praegu üksnes kohtu pädevuses. Arvestades, et suur osa loomapidamismõuete rikkumistest ja loomade väärkohtlemise juhtumitest lahendatakse väärteomenetluses kohtuväliselt, ei ole põhjendatud sihistatud ja ohtu reaalselt kõrvaldava lisakaristuse määramise jätmine üksnes kohtu pädevusse. Kui loomapidamiskeeldu saab kohaldada lisaks kohtule ka kohtuväline menetleja, võimaldab see tõhusat sekkumist olukordades, kus edasine loomapidamine kujutab ohtu loomale või teistele inimestele või nende varale. Kuna loomapidamismõuete rikkumist menetleb lisaks Põllumajandus- ja Toiduametile ka kohalik omavalitsus, tuleb lisakaristuse määramise õigus anda ka neile ja selleks tehakse eelnõus asjakohane muudatus väärteomenetluse seadustikku.

3.1.3.3. Muudatuse sisu

Muudatuse tulemusena on loomapidamiskeelu kui lisakaristuse kohaldamise võimalus järgmistel juhtudel:

- looma suhtes on toime pandud lubamatu tegu loomakaitseseaduse (LoKS § 66² ja § 4 lg 1 tähenduses¹⁰ (sama ka kehtivas sõnastuses);

⁹ [Rasked koerarünnakud on sagenenud, kuid omavalitsuste käed on seotud | Eesti | ERR](https://www.err.ee/1609600046/rasked-koerarünnakud-on-sagenenud-kuid-omavalitsuste-kaed-on-seotud) (<https://www.err.ee/1609600046/rasked-koerarünnakud-on-sagenenud-kuid-omavalitsuste-kaed-on-seotud>).

¹⁰ LoKS § 4 lg 1: Looma suhtes lubamatu tegu on looma hukkamist, vigastamist või talle valu ja vältitavaid füüsilisi ja vaimseid kannatusi põhjustav tegu, nagu looma sundimine talle üle jõu käivatele pingutustele, loomavõitluse korraldamine, looma hülgamine või abitusse seisundisse jätmine, loomale kannatusi põhjustav aretustegevus ja muu sarnaste tagajärgedega tegu, mis ei ole tingitud looma ravimisest, muust veterinaarsest

- loomapidamishüüete rikkumise tagajärjel on põhjustatud oht teise isiku tervisele või varale;
- loomapidamishüüete rikkumisega on juba kahjustatud teise isiku tervist või vara;
- loomapidamishüüete rikkumise tagajärjel on põhjustatud inimese surm.

Loomapidamishüüed, millele sättes on viidatud, võivad tuleneda nii loomakaitseseadusest, kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel kehtestatud loomade pidamise eeskirjadest kui muudest loomade pidamise tingimusi sisaldavatest õigusaktidest. Eelkõige on praktikas sellisteks hüüeteks kohustus loomad hoida kinni piiratud territooriumil, et nad ei pääseks hulkuma, võõrast vara lõhkuma ja inimesi ründama.

Muudatuse järgselt saavad loomapidamiskeeldu kohaldada lisaks kohtule ka loomakaitseseaduses nimetatud väärtegade kohtuvälised menetlejad:

- Keskkonnaamet
- Põllumajandus- ja Toiduamet
- Politsei- ja Piirivalveamet

Samuti saavad loomapidamise keeldu kohaldada kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses nimetatud kohtuvälised menetlejad, kellel on KOKS § 66⁴ kohaselt KOKS § 66³ alusel kehtestatud koerte ja kasside pidamise eeskirjade rikkumiste menetlemise pädevus:

- valla- või linnavalitsus
- Politsei- ja Piirivalveamet.

Kohtuvälise menetleja pädevuse laiendamisele vaatamata on loomapidamise keeldu kohaldamine jätkuvalt allutatud väärtemenetluses kohtulikule kontrollile. Olukorras, kus isikul on väärtemenetluses ära võetud loomapidamise õigus, võimaldab 01.07.2026 jõustuva loomakaitseseaduse § 65² kohalikul omavalitsusel lemmiklooma pidaja kohustused ajutiselt üle võtta ohu tõrjumiseks veel enne seda, kui lisakaristuse kohaldamise otsus jõustub. Põllumajandusloomade puhul on samasugune võimalus põllumajandus- ja toiduametil LoKS § 64 alusel.

3.1.4. Eelnõu § 1 p 4 (KarS 55¹ p 2)

4) paragrahvi 55¹ täiendatakse punktiga 3 järgmises sõnastuses:

“3) tegutsemiskeeldu käesoleva seadustiku §-s 49 sätestatud tingimustel.”

3.1.4.1. Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärgiks on mitmekesistada juriidilisele isikule mõistetavaid lisakaristusi, et paremini täita eelkõige karistuse eripreventiivseid eesmärke.

menetlusest ega hädaolukorrast, välja arvatud käesoleva seaduse § 10 lõikes 1 nimetatud juhud ja käesoleva seaduse hüüetele vastavad loomkatsed.

(2) Loomavõitlus käesoleva seaduse tähenduses on looma ja looma või inimese ja looma vaheline võitlus, mis korraldatakse ärilisel, meelelahutuslikul või muul eesmärgil ja mille tagajärjel loom võib hukkuda, saada vigastada või kannatada piina.

(3) Keelatud on looma sunniviisiline söötmine, välja arvatud meditsiinilise näidustuse puhul.

3.1.4.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv õigus võimaldab tegutsemiskeeldu lisakaristusena kohaldada vaid füüsilistele isikutele, ehkki sageli on kuritegude toimepanemise taga mitte konkreetsete füüsiliste isikute kuri tahe, vaid juriidilise isiku ärihuvid, mida füüsiliste isikute kaudu realiseeritakse. Kuritegude toimepanek võib olla osa juriidilise isiku ärimudelist. Kehtiv õigus aga ei võimalda lisakaristusena juriidilisel isikul konkreetsetes tegevusvaldkonnas tegutsemist keelata, ehkki see võib olla põhjendatud nii eripreventiivsest kui üldpreventiivsest eesmärgist lähtuvalt.

3.1.4.3 Muudatuse sisu

Eelnõuga võimaldatakse ka juriidilisele isikule kohaldada lisakaristusena tegutsemiskeeldu, kui see on põhjendatud mõnel eelnõukohase KarS § 49 eesmärgil. Juriidilisele isikule lisakaristuse kohaldamisel tuleb silmas pidada juriidilise isiku osa kuriteo toimepanekus - eelkõige on lisakaristus kohane siis, kui kuritegu pandi toime konkreetse eluvaldkonna eripärasid ära kasutades ja see oli juriidilise isiku teadlik ja süsteemne praktika, mis annaks alust väita, et tegu on osaga juriidilise isiku ärimudelist. Juriidilisele isikule tegutsemiskeelu kohaldamine annab ka selge sõnumi avalikkusele, mis üksnes rahalise karistuse puhul jääks edastamata: jätkuv samalaadne kuritegevus äriühingu nimel ei ole aktsepteeritav.

3.1.5. Eelnõu § 1 p 5 (perevägivalla kui raskendava asjaolu täpsustamine KarS § 58 p 4)

3.1.4.1. Muudatuse eesmärk

Muudatuse kohaselt täiendatakse karistust raskendavate asjaolude punkti 4, lisades sinna „või elukaaslase“. Kõnealune raskendav asjaolu saab eelnõu kohaselt sõnastatud järgnevalt:

„§ 58. Karistust raskendavad asjaolud

Karistust raskendavad asjaolud on:

4) süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme või *elukaaslase*, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes;“.

Muudatuse eesmärk on täpsustada karistusseadustiku § 58 p 4, sest kehtiv KarS § 58 punkt 4 ei hõlma selgelt kõiki Istanbuli konventsiooni artikkel 46 punktis a ja naistevastase vägivalla vastase direktiivi artikkel 11 punktis k toodud perevägivalla mõistesse haaratud inimesi. Kehtivas KarS § 58 p 4 sõnastuses sisaldub küll süüdlase endine või praegune pereliige, kuid Istanbuli konventsioon rõhutab, et perevägivallana tuleb käsitada ka vägivalda endise või praeguse partneri, aga samuti eksabikaasa poolt. Nii Istanbuli konventsioon kui naistevastase vägivalla vastane direktiiv rõhutavad, et perevägivalla puhul ei ole oluline, kas endised või praegused parterid või pereliikmed elavad koos, on elanud koos või üldse mitte, ja kuigi selle rõhutamist ei ole otsesõnu nõutud, tuleks selguse huvides ka see KarS §-s 58 sätestada. Kuna sõna „partner“ on eesti keeles kasutusel väga paljudes valdkondades, kasutatakse selle asemel käesolevas sättes sõna „elukaaslased“, sest see annab oluliselt konkreetsemalt edasi konventsiooni mõtte – et tegemist on partneriga romantilise suhte mõttes – ilma et hõlmatud oleks kõikvõimalikud muud partnerid (nt äripartner, lepingupartner jm). Lisades sättesse sõnad „või elukaaslase“, hõlmab säte seega ka endisi elukaaslasi.

3.1.6. Eelnõu § 1 p 6 (KarS § 58 täiendamine p-ga 14 – süüteo eksponeerimine)

3.1.6.1. Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärk on võimaldada karmimat karistusõiguslikku reaktsiooni juhtudel, kus süüteo toimepanija jäädvustab süüteo või selle tagajärjed ja näitab seda kellelegi, sest selline tegevus võimendab süüteoga tekitatud kahju, mõjutades nii kannatanut kui ka ühiskonda laiemalt. See suurendab ohvri ja tema lähedaste kannatusi, hirmutab teisi inimesi ning normaliseerib või isegi julgustab süütegude toimepanemist.

3.1.6.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Eestis on süütegude eksponeerimine muutunud järjest sagedasemaks probleemiks. Viimastel aastatel on mitmed raskete kuritegude toimepanemist kujutavad materjalid jõudnud sotsiaalmeediasse ja internetis edasi levinud, põhjustades kannatanutele ja nende lähedastele täiendavat traumat ning levitades ühiskonnas hirmu.¹¹ Näiteks on Pärnu maakohus käsitlenud juhtumit, kus alaealised panid toime tapmise piinaval ja julmal viisil, filmisid kannatanu alandamist ning levitasid videoid sotsiaalmeedia kontaktidele.¹² Hiljem jõudis nimetatud videomaterjal ka laiemale avalikkuseni. Sellised juhtumid ei ole enam erandlikud, vaid kinnitavad, et süütegude eksponeerimisest on kujunenud järjest enam levinud käitumismuster, millega kaasneb oluline lisakahju.

Teaduskirjanduses on selgitatud, et selline nähtus on üha enam levinud nn „uue põlvkonna kuritegu“, mis tekitab lisaks põhiteole täiendavaid kahjusid.¹³ Muu hulgas pannakse süütegusid toime ka just selle teadlikult salvestamiseks ja levitamiseks (nn *performance crime*).¹⁴ Selliste tegude sagenemine on seotud tehnoloogilise arenguga ning viitab vajadusele käsitada eksponeerimist eraldiseisva ja täiendavat kahju tekitava käitumisena.

Süüteo toimepanemise eksponeerimine suurendab toimepanija süüd, sest eksponeerimisega astub toimepanija veel täiendavaid samme, et tegu või selle tagajärgi saaks esitada. See võimendab süüteoga tekitatud kahjulikku mõju nii kannatanule kui ka ühiskonnale ning kahju ulatus võib digikeskkonna tõttu olla hoomamatu.

Süüteo eksponeerimine suurendab oluliselt kannatanu ja tema lähedaste kannatusi. Igasugune kolmandale isikule suunatud esitamine – olenemata leviku ulatusest – rikub kannatanu privaatsust, alandab inimväärikust ning süvendab juba tekitatud kahju. Digikeskkonnas leviv materjal võib hakata ringlema kiiresti ja kontrollimatult ning jääda kättesaadavaks määramata ajaks. See tähendab, et kannatanu võib kogeda sama sündmusega seotud kannatusi korduvalt, iga kord kui materjal uuesti esile kerkib või levib. Kannatanul, aga ka teo toimepanijal puudub enamasti reaalne võimalus kontrollida materjali edasist levikut või selle eemaldamist. Seetõttu tuleb süüteo eksponeerimist käsitada korduva kahjustamisena, mis ületab algse süüteo piirid ning põhjustab täiendavat ja püsivat psühholoogilist kahju.

¹¹ <https://parnu.postimees.ee/8085928/tapavideost-minust-sai-osaline-enneolematus-johkruses>

¹² <https://www.err.ee/1609637080/kohus-moistis-parnu-alaealised-tapmise-est-ligi-kumneks-aastaks-vangi>

¹³ Ryan C. W. Hall and Terry Day. Formulating Performance Crimes. - Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online September 2024, 52 (3) 280-285 (<https://jaapl.org/content/52/3/280>).

¹⁴ Samas.

Süüteo eksponeerimine omab laiemat mõju ühiskonnale tervikuna. Selline tegevus õõnestab ühiskonna turvatunnet ning levitab hirmu ja ebakindlust. Vägivalla ja alandamist kujutava materjali levik võib muuta süütegude toimepanemise ka meelelahutuslikuks meediasisuks. See omakorda aitab kaasa vägivalda ja julmuse normaliseerimisele ning võib kujundada väärarusaama, et selline käitumine on aktsepteeritav või sotsiaalselt mingil viisil tasustatud.

Negatiivne mõju on eriti tugev noorte seas, kelle puhul võib selline sisu soodustada jäljendamist või kujundada arusaama vägivallast kui tähelepanu saavutamise vahendist. Praktikas võivad eksponeerimist motiveerida erinevad tegurid, nagu soov šokeerida, saada tähelepanu või tunnustust, koguda jälgijaid sotsiaalmeedias või saavutada grupisest heakskiitu. Digikeskkond ja sotsiaalmeedia võimendavad neid motiive, muutes süüteo jäädvustamise ja jagamise lihtsaks ning kiireks.

Kehtiv karistusseadustik ei võimalda süüteo eksponeerimist siiski raskendava asjaoluna enamasti arvesse võtta. Kuigi teatud juhtudel võib seda käsitada madala motiivina (KarS § 58 p 1) või kannatanu alandamisena (KarS § 58 p 2), ei hõlma need kõiki olukordi.

Riigikohtu praktikas on madala motiivi jaatamise lävend võrdlemisi kõrge, millele viitab kohtupraktikas kasutatud sõnaühend „eriliselt hukkamõistetav“¹⁵. Lisaks eeldab kuriteo toimepanemine madalal motiivil KarS § 16 lg 2 kohaselt tahtluse vormina kavatsetust, mis tähendab süüteo koosseisule vastava asjaolu teostamise eesmärgiks seadmist, s.t mingi taotletav eesmärk ongi isiku liikumapanevaks jõuks¹⁶. Samas ei pruugi süütegu, mida eksponeeritakse, ise olla alati toime pandud kavatsetult madala motiiviga. Tegu võib olla toime pandud impulsiivselt, sotsiaalse surve mõjul, või isegi ettevaatamatusest. Samuti ei pruugi eksponeerimise eesmärk olla kannatanu alandamine, mistõttu ei ole alati kohaldatav ka vastav raskendav asjaolu.

Eelnevast nähtub, et osa ühiskondlikult ohtlikust ja sügavalt taunitavast käitumisest jääb kehtivate normide kohaldamisalast välja, kuigi see toob kaasa märkimisväärset lisakahju. Seetõttu on vajalik käsitada süüteo eksponeerimist iseseisva raskendava asjaoluna, sõltumata toimepanija motiivist või soovitud tagajärjest. Ei ole oluline, kas toimepanija pani põhiteo toime ettevaatamatusest või kavatsetult – otsus seda jäädvustada ja vaatamiseks esitada põhjustab ikkagi eelpool välja toodud negatiivsed mõjud, ja seda peaks saama arvesse võtta süü suuruse hindamisel.

3.1.6.3. Muudatuse sisu

Muudatus ei loo uut süüteo koosseisu ega too kaasa automaatselt raskemat karistust, vaid annab kohtule selge õigusliku aluse karistuse mõistmisel hinnata süü suurust süüteo eksponeerimisega kaasneva lisakahju korral.

Eksponeerimine tähendab välja panemist või esitamist. Süüteo toimepanemise või toime pandud süüteo puhul tähendab see sellist tegevust, millega süüteo toime panemine või selle tagajärjed tehakse tajutavaks kolmandatele isikutele. Eeskätt vastavad raskendava asjaolu kirjeldusele juhtumid, kus kuriteo toimepanemist või selle tagajärgi (nt läbiipekstud ohvrit) videosalvestatakse või fotografeeritakse, seejärel aga avaldatakse salvestised sotsiaalmeedias.

¹⁵ RKKK 1-20-6745, p 66.

¹⁶ RKKK 1-15-10119/80, p-d 38-39 koos viidetega.

Samas võib süüteo eksponeerimine seisneda ka selles, et näiteks tapetud ohver viiakse avalikku kohta, kus laip on paljudele inimestele näha, kuriteost tehakse audiosalvestis, mida mängitakse ette või kutsutakse inimesi kuriteo toimepanekut pealt vaatama. Ei ole oluline, kas kuritegu eksponeeritakse neile, kes seda ka ise vahetult tajusid või hoopis muudele inimestele, kes kuritegu või selle tagajärgi poleks muidu vahetult samas mahus tajunud. Raskendava asjaolu esinemiseks piisab, kui toimepanija oma kuritegu või selle tagajärgi näitab vähemalt ühele isikule.

3.1.7. Eelnõu § 1 p 6 (§ 120 Ähvardamine)

3.1.7.1. Muudatuse eesmärk

Eelnõu kohaselt laiendatakse KarS § 120 ehk ähvardamise koosseisu selliselt, et karistatavaks muutuvad ka ähvardamine vägistamisega või vägivaldse ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo toimepanemisega, ähvardamine kannatanu kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega ja ähvardamine vabadusvastase süüteo toimepanemisega. Vara hävitamisega ähvardamine seotakse lahti vara rahalisest väärtusest. Muudatuse järgselt on KarS § 120 lg 1 sõnastatud järgnevalt:

„§ 120. Ähvardamine

„(1) Teise inimese ähvardamise eest

- 1) tapmisega;
 - 2) tervisekahjustuse tekitamisega;
 - 3) *vägistamisega või vägivaldse ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo toimepanemisega;*
 - 4) *tema kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega;*
 - 4) *vabadusvastase süüteo toimepanemisega;*
 - 5) *olulise vara rikkumise või hävitamisega,*
- kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist, –
karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.“;

Muudatuse eesmärk on laiendada KarS § 120 ähvardamise koosseisu ulatust selliselt, et see hõlmaks paremini ühiskonnas vägivallana tajutavaid ja kannatanu jaoks tõsist hirmu tekitavaid ähvardusi. Muudatusel on ka preventiivne eesmärk. Aastatel 2023 ja 2024 registreeriti kokku 247 isikut, kes nii ähvardasid vägivallaga kui panid ka vägivallateo toime. 2025. aastal registreeriti KarS § 120 alusel 561 kuritegu. Ähvardamise koosseisu korrigeerimine võib aidata ennetada juhtumite eskaleerumist kehaliseks väärkohtlemiseks.

3.1.7.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiva § 120 objektiivne koosseis on täidetud juhul, kui ähvardatakse

- tapmisega,
- tervisekahjustuse tekitamisega, või
- olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega (kusjuures kehtiva õiguse ehk KarS § 12¹ kohaselt tähendab see seda, et kahju peab ületama 4000 eurot).

Lisatingimusena peab ähvardus peab olema veenev, ja seda mitte üksnes kannatanu perspektiivist, vaid ka keskmise mõistliku isiku positsioonilt.

Ähvardamise kuriteokoosseisu kaitstavaks õigushüveks on eeskätt inimese tervis – nii kehaline kui vaimne heaolu. Ähvardamine kahjustab inimese vaimset heaolu, tekitades intensiivse ja sageli pikaajalise hirmutunde. Kehtivas õiguses olev loetelu jätab koosseisust välja mitmed ähvardused, mis praktikas ründavad sama õigushüve, ning mis võivad kannatanule põhjustada vähemalt sama intensiivset hirmu ja kahju.

Problemaatiline on ka see, et kehtiv regulatsioon seob vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise karistatavuse varalise kahju suure ulatusega, st vara, mille kahjustamisega ähvardatakse, peab maksma rohkem kui 4000 eurot. Selline lähenemine ei arvesta olukordi, kus ähvarduse objektiks olev ese ei pruugi olla suure rahalise väärtusega, kuid on kannatanule erilise isikliku, emotsionaalse või muu tähendusliku väärtusega (nt lemmikloom, isiklikud mälestusesemed või muud isikuga tihedalt seotud esemed) ja ähvardus seda kahjustada mõjub kannatanule märksa rängemalt kui mõne muu rahaliselt väärtuslikuma eseme kahjustamise ähvardus. Muudatuse eesmärk on loobuda üksnes rahalise väärtuse lävendist ning võimaldada hinnata ähvarduse tõsidust sisulisemalt, arvestades ähvarduse objekti tähendust kannatanule.

Sellest tulenevalt ei ole pelgalt rahaline lävend alati sobiv kriteerium, hindamaks ähvarduse tõsidust ja hirmu intensiivsust kannatanu perspektiivist. Sarnast lähenemist on kasutatud ka näiteks KarS § 152 lg 2 p-s 2, kus „oluline kahju“ hõlmab lisaks varalisele kahjule ka teise isiku õiguste või huvide olulist kahjustamist, sh isiklike õiguste riivet. Kehtiv § 120 regulatsioon ei võimalda aga võimalikku kahju ulatust ja iseloomu sisuliselt arvesse võtta. Seda ilmestavad järgmised näited:

- Ähvardus tappa kannatanu lemmikloom (nt „ma tapan su koera su enda silme all“) võib tekitada väga tugevat hirmu ja vaimseid kannatusi, kuigi looma rahaline väärtus ei pruugi olla suur. Samas ei pruugi rahaliselt kallima, kuid isikule vähem tähendusliku eseme (nt luksusliku, kuid kergesti asendatava asja) hävitamisega ähvardus omada võrreldavat mõju.
- Ähvardus rikkuda kannatanu igapäevaeluks hädavajalik ese (nt sõiduk, mille väärtus ei ületa 4000 eurot, kuid mis on isikule töövahend, mille kaudu teenitakse elatist, või liikumisabivahend, ilma milleta asustusest kaugel elav kannatanu jääks tõsisesse hätta) võib oluliselt mõjutada tema toimetulekut ja õiguste teostamist, sõltumata eseme rahalisest väärtusest.
- Ähvardus hävitada kannatanu jaoks olulised digitaalsed andmed (nt isiklikud fotod, looming), mille rahaline väärtus võib olla olematu, kuid mille kaotus võib põhjustada märkimisväärselt emotsionaalset kahju.
- Vastupidiselt ei pruugi ka üle 4000 euro väärtuses vara hävitamisega ähvardus alati tekitada samaväärset hirmu, kui see vara ei ole kannatanule sisuliselt oluline (nt väga jõuka inimese jaoks kergesti asendatav ese).

Kehtiv ähvardamise koosseis on puudulik ka seksuaalse enesemääramise vastaste ja vabadusvastaste süütegudega ähvardamise puhul, mis on rasked isikuvastased süüteod. Ähvardus näiteks isiku kinnipidamise, kuhugi viimise, pantvangi võtmise või seksuaalvägivalla toimepanemisega võib olla kannatanule äärmiselt hirmutav ning halvata tema käitumis- ja otsustusvabaduse samaväärselt või isegi intensiivsemalt kui ähvardus näiteks tervisekahjustuse tekitamisega. Praktikas esinevad sellised ähvardused sageli kaudselt või üldistatud kujul (nt

„Ma teen nii, et sa sealt riigist enam tagasi ei tule“ või „Kui sa politseisse lähed, panen su keldrisse kinni ja keegi ei leia sind üles“) kuid nende sisuline tähendus on kannatanule selge ning hirm reaalne. Kehtiv regulatsioon ei võimalda selliseid ähvardusi alati § 120 alla subsumeerida, kuna need ei vasta seaduses loetletud ähvarduse koosseisu elementidele. See loob olukorra, kus osa ühiskondliku taju kohaselt väga hirmutavast ja vägivaldsest käitumisest jääb karistusõigusliku reageerimiseta.

Sarnane probleem esineb ka intiimse sisuga materjali avaldamisega ähvardamise puhul. Digikeskkonna areng on toonud kaasa olukorra, kus inimesi ähvardatakse üha sagedamini nende kohta seksuaalse sisuga pildi, video või muu teabetalletuse avaldamisega. Selline ähvardus võib kannatanule põhjustada väga intensiivset hirmu, arvestades materjali intiimset laadi ning selle võimalikku kiiret, laia ja põhimõtteliselt piiramatut levikut IKT-vahendite abil. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1385 rõhutab, et selliste materjalide avaldamine või sellega ähvardamine võib põhjustada ohvrile hoomamatut kahju ning peab olema tõhusalt kriminaliseeritud. Kehtiv KarS § 120 ei kata selliseid ähvardusi, kuigi nende mõju kannatanule võib olla võrreldav või raskemgi kui tervisekahjustusega ähvardamine, kuna tähendab sisuliselt ajaliselt piiramatut ja ette nägematu ulatusega kahju.

Probleemi võimalikke mitteregulatiivseid lahendusi hinnates tuleb tõdeda, et eelnõuga laiendatakse KarS § 120 kohaldamisala just seetõttu, et kehtiv regulatsioon ei hõlma mitmeid ühiskonnas tõsiseltvõetavate ja kannatanule intensiivset hirmu tekitavate ähvarduste liike (sh seksuaalvägivalla, vabaduse võtmise või seksuaalse sisuga andmete avaldamisega ähvardamine ning vara rikkumisega ähvardamisega sidumine üksnes rahalise väärtuse lävendiga). Sellest tulenevalt ei ole senise regulatsiooni parem rakendamine piisav, kuna tegemist ei ole üksnes praktika- või tõlgendusprobleemiga, vaid sisulise regulatiivse lüngaga. Samuti ei saa menetlejate täiendav koolitamine või õppekavade arendamine asendada puuduvat või liiga kitsast karistusnormi – isegi parema teadlikkuse korral puudub õiguslik alus selliste tegude kvalifitseerimiseks ähvardamisena. Seetõttu on normi sisuline täiendamine vältimatu, et tagada kannatanu vaimse ja kehalise heaolu tõhusam kaitse ning ennetada ähvarduste eskaleerumist raskemateks isikuvastasteks süütegudeks.

3.1.7.3. Muudatuse sisu

Eelnõuga täiendatakse karistusseadustiku § 120 ähvardamise koosseisu, lisades ähvardamistegude loetellu teise inimese ähvardamise vägistamisega või muu vägivaldse ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo toimepanemisega, ähvardamise tema kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega ja ähvardamise vabadusvastase süüteo toimepanemisega. Lisaks muudetakse vara vastu suunatud ähvarduse sõnastust selliselt, et senise „olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega“ asemel kasutatakse sõnastust „olulise vara rikkumise või hävitamisega“. Sätte parema loetavuse huvides struktureeritakse sätte selliselt, et koosseisupärased ähvardamisteod on esitatud eraldi punktidenä. Kõikide punktide puhul jääb kehtima nõue, et ähvardus peab olema tõsiselt võetav nii ähvardatu kui objektiivse kõrvalseisja jaoks.

Ähvardamine vägistamisega või muu vägivaldse ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo toimepanemisega hõlmab endas ähvardamist karistusseadustiku §-des 141 ja § 141¹ loetletud tegudega. Seejuures ei ole nõutav, et ähvardaja lubaks neid kuritegusid ise toime panna –

karistatav on ka selline ähvardus, kus ähvardaja hirmutab kannatanut sellega, et kannatanu vägistab ära keegi kolmas („lasen joodikutel su kinni võtta ja ära vägistada“).

Ähvardamine teise isiku kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega hõlmab olukordi, kus isikut ähvardatakse temast seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse avalikustamisega ilma tema nõusolekuta. Tegemist on sisuliselt ähvardusega panna toime eelnõu kohaselt karistusseadustikku lisatavale uuele süüteokoosseisule (KarS § 157⁴ - seksuaalse sisuga andmete ebaseaduslik avaldamine) vastav tegu.

Selline ähvardus võib tekitada kannatanule väga tugevat hirmu, arvestades nii materjali intiimset laadi kui ka selle võimalikku kontrollimatut levikut digikeskkonnas. Direktiivi (EL) 2024/1385 artikli 5 punkt c kohaselt peavad liikmesriigid kriminaliseerima ka ähvarduse panna toime intiimse või manipuleeritud materjali avaldamine, mistõttu vastav täiendus on vajalik ka Euroopa Liidu õigusest tulenevate kohustuste täitmiseks.

Seksuaalse sisuga andmete avaldamisega ähvardamise puhul ei ole oluline, kas selline materjal tegelikult eksisteerib või kas ähvardaja on võimeline seda reaalselt avaldama; piisab, kui ähvardus on veenev ja kannatanul on olnud alust karta selle täideviimist. Samuti ei oma tähtsust, kas materjal on ehtne või manipuleeritud (nt tehisintellekti abil loodud), kuivõrd ka manipuleeritud või toodetud materjali avaldamise oht võib kahjustada kannatanu õigushüvesid samaväärselt.

Ähvardamine vabadusvastaste süütegudega hõlmab karistusseadustiku 9. peatüki 6. jaos sätestatud teod, sealhulgas inimkaubandus („müün su prostituudiks“), isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, pantvangi võtmine ja vabaduse võtmine seadusliku aluseta. Need on rasked isikuvastased süüteod, millega ähvardamine võib põhjustada kannatanus intensiivset hirmu ning tõsiselt kahjustada tema vaimset heaolu.

„Olulise vara“ mõiste sisustamisel tuleb lisaks vara rahalisele väärtusele arvesse võtta ka selle subjektiivset tähendust kannatanule ning selle seost tema õigushüvede ja heaoluga. Vara olulisus võib seisneda näiteks selle isiklikus, emotsionaalses või ainukordses väärtuses (nt lemmikloom, perekondlikud mälestusesemed), samuti selle mõjus kannatanu igapäevaelule või õiguste teostamisele. Seega ei ole määrav üksnes vara turuväärtus, vaid selle tegelik kaalukus konkreetse kannatanu jaoks.

Selline lähenemine võimaldab hõlmata ähvardusi, mis võivad tekitada kannatanus väga tugevat hirmu, kuigi ähvarduse objekt ei pruugi ületada senist 4000 euro piiri. Samal ajal ei tähenda kõrge rahalise väärtusega vara automaatselt ähvarduse suuremat raskust, kui selle kahjustamine ei mõjuta oluliselt kannatanu õigushüvesid. Muudatus viib koosseisu paremini kooskõlla ähvardamiskuriteo olemusega, mille keskmes on kannatanu hirmu ja vaimse heaolu kahjustamine, mitte üksnes varalise kahju suurus.

Lisaks aitab muudatus vältida põhjendamatu kõrget karistatavuse lävendit juhtumites, kus ähvarduse esemeks on näiteks kannatanule oluline, kuid rahaliselt raskesti hinnatav ese (nt unikaalne isiklik mälestusesee), mille väärtust ei ole võimalik määrata tavapärasel varalises mõttes, kuid mille emotsionaalne väärtus kannatanu jaoks on tohutu ja mille kahjustamisega hirmutamine võimaldab kannatanu vaba tahtekujundust oluliselt pärssida. Ka näiteks varguse korral tuleb sellises olukorras tegu kvalifitseerida mitte väheväärtusliku asja vargusena (KarS § 218), vaid varguse põhikoosseisuna (KarS § 199).

„Olulise vara“ mõiste ei laiene igasugusele kannatanu jaoks tähendusrikkale esemele. Karistusseadustikus kasutatakse mõistet „oluline“ läbivalt olukordades, kus soovitakse esile tõsta õigushüve kõrgendatud kaalukust ning välistada bagatelsed juhtumid (nt oluliselt häirimine, oluline oht, oluline osa). Seetõttu peab ka käesoleva sätte kontekstis olema vara olulisus kannatanu jaoks ka objektiivselt hinnatavalt kaalukas. Pelgalt see, et ese on kannatanule meeldiv või tal on teatud emotsionaalne väärtus, ei ole iseenesest piisav. Muudatusele vaatamata on jätkuvalt võimalik suurt kahju hinnata ka rahalise väärtuse järgi – näiteks vaese inimese jaoks on 4000eurone kahju suur kahju isegi siis, kui konkreetset varal sentimentaalne väärtus või eluline tähtsus puudub – kui näiteks elumaja kõik aknad sisse peksta, ei ole suveajal põhjust karta kohest surnuks külmumist ega ole akendel ka mingit emotsionaalset tähendust, kuid akende parandamine või asendamine on möödapääsmatu ja tähendab vaesele inimesele planeerimata ja võimalik, et ülejõukäivat kulutust. Olulisuse hindamisel tuleb arvesse võtta nii vara olemust, selle rolli kannatanu elus kui ka ähvarduse realiseerumise võimalikku mõju kannatanu õigushüvedele tervikuna. Selline piiritlemine tagab, et karistusõiguslik sekkumine jääb proportsionaalseks ega laiene vähese tähtsusega juhtumitele, säilitades samal ajal võimaluse reageerida olukordadele, kus ähvarduse esemeks olev vara on kannatanu jaoks ka tegelikult kaaluka tähendusega.

Muus osas jääb KarS § 120 koosseis muutmata. Ka uute punktide puhul kehtib senine tingimus, et isikul peab olema olnud alust karta ähvarduse täideviimist. Koosseisu objektiivsed ja subjektiivsed tunnused, sh ähvarduse veenvuse hindamine ja selle suunatus konkreetse kannatanu hirmutamisele, jäävad samaks.

3.1.8. Eelnõu § 1 p 8 (§ 121 pealkirja muutmine)

Eelnõu § 1 p-ga 8 muudetakse karistusseadustiku § 121 pealkirja, et see vastaks paremini vastava sätte sisule. KarS § 121 pealkiri on kehtivas redaktsioonis „kehaline väärkohtlemine“, kuid kõnealuse sätte kaitstav õigushüve on inimese tervis, mis hõlmab nii kehalist kui vaimset tervist. Seetõttu sõnastatakse sätte pealkiri järgmiselt: **“KarS § 121. Kehalise ja vaimse tervise kahjustamine ning kehaline väärkohtlemine”**.

Vaatamata sellele, et Eesti õigust on siiani tõlgendatud viisil, et tervis võib olla nii vaimne tervis kui füüsiline tervis¹⁷, tuleb praktikas väga harva ette, et kedagi süüdistatakse teise inimese vaimse tervise kahjustamises. Peamiselt tõusetub see lähisuhtevägivalla ehk perevägivalla¹⁸ korral ja vaimse tervise kahjustamisest räägitakse sel juhul, kui rünnatud on ka füüsilist tervist. Seda, et Eesti karistusõigus ei näe otsesõnu ette karistamist vaimse tervise kahjustamise eest, on Eestile ette heitnud mitmed rahvusvahelised organisatsioonid ja hindajad¹⁹.

¹⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021. § 121, komm. 1

¹⁸ Käesolevas eelnõus on mõisteid lähisuhtevägivald ja perevägivald kasutatud sünonüümidenä ning see tähistab igasuguseid vägivalla akte, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas (Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>).

¹⁹ Vaata näiteks Euroopa Nõukogu raportit 2022.a, mille eestikeelne tõlge on leitav siit: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/perevagivald>

Eesmärk on selgemalt kaitsta kannatanute vaimset tervist ja seda mitte ainult koos füüsilise tervise kahjustamise ärahoidmisega, vaid tuues vaimse tervise kui õigushüve rohkem nähtavale. Samuti on oluline tagada parem kooskõla rahvusvaheliste konventsioonidega, millega Eesti on ühinenud ja mille rakendamise hindamise käigus on meile ette heidetud muuhulgas, et vaimse tervise kahjustamine ei ole otsesõnu karistatav.²⁰ Laiem eesmärk on parandada seeläbi ühiskonna turvatunnet.

3.1.9. Eelnõu § 1 p 9 (§ 121 lg 1 - Kehalise väärkohtlemise sanktsiooni muutmine)

Eelnõu § 1 p-ga 9 tõstetakse KarS § 121 sanktsiooni selliselt, et karistuse ülemmääraks saab senise üheaastase vangistuse asemel kolm aastat vangistust. KarS § 121 lõike 1 järgi kvalifitseeritav tegu võib olla sedavõrd julm ja intensiivne, et väärriks karmimat karistust ja laiemat sanktsiooniraami, et karistust teo raskusele vastavalt individualiseerida, ehkki kallaletungi järel kannatanule osaks saanud vigastused ei ole sellised, mis paraneksid kauem kui neli nädalat.

KarS § 121 lõike 1 järgi kvalifitseeritud registreeritud kuritegude arv on viimastel aastatel tõusnud (2021. a registreeriti 2234 kuritegu; 2022. a 2355; 2023. a 2502; 2024. a 2494 ja 2025. aastal 2470 kuritegu),²¹ mistõttu on vajalik sellele kuriteoliigile ja võimalikule karistuspraktika muutmise vajadusele tähelepanu pöörata.

Praegu saab kehalise väärkohtlemise eest määrata vaid kuni üheaastase vangistuse, isegi kui tegu oli väga intensiivne, kuid ei põhjustanud kauem kui neli nädalat kestnud tervisekahjustust (KarS § 121 lg 2 p 1, mis võimaldaks kvalifitseeritud koosseisuna kuni viieaastast vangistust). Põhjus, miks sellist tervisekahjustust ei järgnenud, on mõnel puhul üksnes juhus (nt oli kurjategija füüsiliselt liiga nõrk, liiga purjus või kannatanul lihtsalt oli õnne, et hoolimata jõhkra peksmisest olid tagajärjeks vaid hematoomid).

Kui § 121 lõike 1 sanktsioonimäära tõsta kuni kolmeaastase vangistuseni, on võimalik karistusi rohkem diferentseerida, võttes arvesse nii reaalselt tagajärjeks olnud tervisekahjustusi (näiteks üks hematoom vs. mitmed hematoomid ja pindmised haavad üle keha), aga ka teopilti (üksik löök vs. peksmine mitmekesi ja kaikaga).

3.1.10. Eelnõu § 1 p 10 (§ 121 lg 2 täpsustamine - perevägivald kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud koosseisuna)

3.1.10.1. Muudatuse eesmärk

Eelnõu § 1 p-ga 10 sõnastatakse ümber KarS § 121 lg 2 p 2. Kehtivas õiguses on kõnealuse punkti sõnastus järgnev: „see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes või.” Eelnõu kohaselt on uus sõnastus järgnev: „see on toime pandud perekonnas või kooselus, praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste või teiste pereliikmete vahel”.

²⁰ Samas.

²¹ Andmed pärinevad Justiitsüsteemi andme ja analüüsikeskkonnast JAAK, mis on ametialaseks kasutamiseks.

Muudatuse eesmärk on täpsustada KarS § 121 lg 2 p 2 sõnastust, et tagada selgus perevägivalla käsitlemisel ning viia regulatsioon paremini kooskõlla perevägivalla tegeliku olemuse ja Eesti rahvusvaheliste kohustustega. Muudatus aitab kõrvaldada kehtivas õiguses ja kohtupraktikas ilmnunud ebaselgused lähisuhte mõiste sisustamisel ning tagab, et perevägivalla juhtumeid käsitletakse järjepidevalt ja eesmärgipäraselt.

3.1.10.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 121 lg 2 p 2 kasutab kvalifitseeriva tunnusena mõistet „lähi- või sõltuvussuhe“. Kuigi selle sätte lisamise eesmärk 2015. aastal oli reageerida perevägivallale rangemalt ning viia õigus kooskõlla Istanbuli konventsiooniga, jäi perevägivalla mõiste seaduses sisuliselt defineerimata. Seletuskirjas anti üksnes üldine lähisuhte kirjeldus, mis on praktikas osutunud ebapiisavaks. Kohtupraktikas on kujunenud lähisuhte kitsam tõlgendus, mille kohaselt ei piisa suhte formaalsest olemasolust (nt endine abielu või kooselu), vaid nõutavaks peetakse tegelikku ühiselulist, sotsiaalset või emotsionaalset sidet.²² Sellise käsitlemise tulemusena on kujunenud olukord, kus mitmed perevägivalla juhtumid ei pruugi kvalifitseeruda lähisuhteks KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses, eriti kui kooselu on lõppenud ja aktiivne ühine elukorraldus puudub. Nii näiteks registreeriti 2025. aastal KarS 121 lg 2 p 2 alusel kokku 2388 kuritegu, kuigi kõikide registreeritud kuritegude hulgas oli tegelikult Istanbuli konventsiooni järgset definitsiooni arvestades perevägivallakuritegusid 3125.

Lähisuhtevägivalla kitsas tõlgendus ei arvesta aga perevägivalla olemust ega selle dünaamikat. Empiirilised uuringud näitavad, et vägivald ei pruugi lõppeda koos suhte lõppemisega, vaid võib lahkuminekuga järgselt hoopis intensiivistuda. Eriti riskantne on periood, mil osapooli seovad jätkuvalt ühised lapsed, varasuhted või muud sidemed. Seetõttu võib vägivalla toimepanijal olla ka pärast suhte lõppemist märkimisväärne ligipääs ohvrile ja võimalus teda kontrollida. Uuringud näitavad, et kontrolliva loomuga partneri puhul suurendab lahkuminek risk nii mittevägivaldset kui vägivaldset kontrollivat käitumist²³ ning Rootsis läbi viidud uuring näitab, et ligikaudu 10% naistest langeb lahkuminekuga järgselt rünnaku või ahistamise ohvriks, mis on toime pandud endise kaaslase poolt.²⁴

Praegune kitsas tõlgendus on toonud kaasa olukorra, kus osa perevägivalla juhtumeid kvalifitseeritakse hoopis KarS § 121 lg 1 järgi, mille sanktsioon on oluliselt leebem. See ei vasta teo tegelikule raskusele ega taga piisavat kaitset kannatanutele. Samuti moonutab see perevägivalla statistikat, andes eksitava pildi juhtumite vähenemisest.

3.1.10.3. Muudatuse sisu

Muudatusega asendatakse senine sõnastus „lähi- või sõltuvussuhtes“ sõnastusega: „perekonnas või kooselus, praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste või teiste perekonnaliikmete vahel“ ning eristatakse sellest eraldi punktina sõltuvussuhe.

Kaitseala ja eesmärgipärane tõlgendus

²² Vt nt RKKKo 1-19-3377/32 või RKKKo 1-21-4285.

²³ Ornstein P, Rickne J. *When does intimate partner violence continue after separation? Violence Against Women*. 2013 May;19(5):617-33. doi: 10.1177/1077801213490560.

²⁴ Samas.

Sätte kaitseala hõlmab vägivalda, mis toimub suhetes, mida iseloomustab või on iseloomustanud isikute vaheline isiklik, perekondlik või kooseluline side, millega kaasneb või on kaasnenud suurem vastastikune haavatavus, usaldus või sõltuvus. Täiendavat karistusõiguslikku kaitset põhjendab asjaolu, et sellistes suhetes toime pandud vägivald kahjustab ohvri turvatunnet sügavamalt ning on sageli korduv ja varjatud.

Muudatus on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1385 ning Istanbuli konventsiooniga, mille kohaselt hõlmab perevägivald ka vägivalda endiste abikaasade, partnerite või pereliikmete vahel, sõltumata kooselust.

Suhteliigid

Perekond ja perekonnaliikmed – hõlmab nii bioloogilisi, õiguslikke kui ka faktilisi perekondlikke suhteid (nt vanemad ja lapsed, õed-vennad, muud lähisugulased).

Kooselu ja elukaaslased – hõlmab nii registreeritud kui ka registreerimata kooselu, kus isikud on elanud või elavad ühiselt majapidamises või paarisuhtes.

Praegused ja endised abikaasad või elukaaslased – oluline täpsustus, millega välistatakse tõlgendus, et suhte lõppemine välistab automaatselt kvalifitseeritud koosseisu kohaldamise.

Endiste partnerite hõlmamine

Sõnaselge viide endistele abikaasadele ja elukaaslastele arvestab perevägivalda dünaamikat. Ka pärast faktilise lähedase suhte lõppemist jäävad püsima kontrollisuhted, konfliktid ja esineb kõrgem vägivalda risk, eriti ühiste laste või varaliste seoste korral. Seetõttu ei saa kvalifitseeritud koosseisu kohaldamine sõltuda üksnes sellest, kas suhe on formaalselt lõppenud.

Piiritlemine ja mõistlik tõlgendus

Kuigi rahvusvahelised allikad defineerivad perevägivalda väga laialt, ei ole sätte eesmärk hõlmata olukordi, kus formaalselt koosseisupärane isikute vaheline seos päädib automaatselt oluliselt karmima karistusega kui põhikoosseis KarS § 121 lg 1. Näiteks on võimalik, et:

- isikud on olnud mitukümmend aastat tagasi vaid põgusalt romantiliselt seotud ilma sisulise ühiselu või vastastikuse seotusega; või
- tegemist on kaugete sugulastega, kelle vahel puudub tegelik perekondlik side ja igasugune ühine eluline kontekst.

Sellistes olukordades tuleks hinnata, kas konkreetse suhte laad õigustab perevägivalda kvalifitseeritud koosseisu kohaldamist. Tõlgendus peab jääma sätte eesmärgi piiridesse, milleks on kaitsta neid ohvreid, kes on vägivalda toimepanijaga seotud või olnud seotud sellisel viisil, mis suurendab suhte isiklikkuse kaudu vägivalda mõju ja ohtu ning ohvri haavatavust.

3.1.11. Eelnõu § 1 p 11 (KarS § 121 lg 2 p 2¹)

Kehtiva KarS § 121 lg 2 p 2 sõnastus hõlmab ühes punktis nii lähisuhte kui ka sõltuvussuhte („see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes“). Eelnõuga eristatakse need kaks alust selguse huvides teineteisest ning sätestatakse sõltuvussuhe eraldiseisva kvalifitseeriva tunnusena KarS § 121 lg 2 uue punktina 2¹.

Sõltuvussuhe võib esineda nii perekondlikes kui ka perekonnavälistes suhetes. Kuigi peresuhetes esineb sõltuvust sageli (nt alaealise lapse ja vanema vahel), ei ole sõltuvussuhte olemasolu piiratud üksnes lähisuhetega. Sõltuvussuhe võib tuleneda ka muudest asjaoludest nagu alluvussuhe, kasvatuslik või institutsionaalne suhe (nt õpetaja ja õpilane, tööandja ja töötaja, hooldaja ja hooldatav). Toimepanija seisukohalt on sõltuvussuhte puhul tegemist vastutust raskendava erilise isikutunnusega KarS § 24 lg 3 tähenduses.

3.1.12. Eelnõu § 1 p 12 (§ 124¹ Hooldaja kohustuse rikkumine)

3.1.12.1. Sätte lisamise eesmärk

Eelnõuga lisatakse karistusseadustikku uus sätte järgmises sõnastuses:

„§ 124¹. Hooldaja kohustuse rikkumine

(1) Teadvalt ja korduvalt isiku, kes haiguse, puude, vanuse või muu põhjuse tõttu on abitus seisundis või vajab hooldamist ja kelle suhtes toimepanijal lasub hooldamise kohustus, vajaliku abi, ravimite või ravi andmata jätmise või ravi väärkasutamise, samuti inimväärlikust alandava kohtlemise eest –

karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –
karistatakse rahalise karistusega.“

Uue koosseisu eesmärk on tugevdada selliste inimeste karistusõiguslikku kaitset, kes vanuse, puude, haiguse või muu seisundi tõttu sõltuvad teise isiku hooldusest ega ole suutelised oma põhiliste eluliste vajaduste eest ise hoolitsema. Muudatuse eesmärk on tagada, et hooldamise kohustusega isikute teadlik ja korduv hooletus, abi andmata jätmine või inimväärlikust alandav kohtlemine oleks karistatav ka juhul, kui sellega ei ole (veel) tekitatud otsest ohtu elule ega füüsilist valu või kehavigastusi, samuti juhul, kui ei ole tuvastatav, et füüsilise valu või kehavigastuste tekitamine oleks toimepanija tahtlusega hõlmatud.

Uue kuriteokoosseisu sätestamise eesmärk on kaitsta hooldamist vajavate inimeste inimväärlikust, füüsilist ja vaimset heaolu ning ennetada väärkohtlemist olukordades, kus kannatanu erilise haavatavuse tõttu ei ole võimeline ennast kaitsma ega väärkohtlemisest teatama. Samuti on eesmärk vältida olukorda, kus hoolduse kvaliteedi miinimumnõudeks kujuneb üksnes eluohtliku olukorra või tervisekahjustuste põhjustamise vältimine.

3.1.12.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv karistusseadustik ei paku piisavat kaitset hooldamist vajavatele isikutele olukordades, kus nende suhtes rikutakse hooldamise kohustust viisil, mis ei vasta olemasolevate karistusnormide koosseisudele.

- KarS § 124 (abita jätmine) näeb ette vastutuse üksnes eluohtlikus olukorras inimesele abi andmata jätmise eest õnnetuse või üldise ohu korral.
- KarS § 123 hõlmab teise inimese eluohtlikku või tervist raskelt kahjustada võivasse olukorda asetamise või jätmise, kuid ei kata juhtumeid, kus inimene on juba abitus seisundis ega satu hooldaja tegevuse või tegevusetuse tõttu otseselt eluohtu.

- KarS § 121 (kehaline väärkohtlemine) eeldab tahtlikku tervisekahjustuse või vähemalt valu tekitamist. Seetõttu jäävad karistusõigusliku kaitse alt sageli välja olukorrad, kus hooldamist vajavat inimest koheldakse süstemaatiliselt hooletult või alandavalt, kuid kus väärkohtlemine ei avaldu füüsilise valu ega vahetu tervisekahjustusena.
- KarS § 171 (hooldusõiguse ja eestkoste teostamise nõuete rikkumine) näeb ette vastutuse hooldusõiguse või eestkoste teostamise nõuete rikkumise eest, kui sellega põhjustati oht hooldatava või eestkostetava elule või tervisele või oluline varaline kahju. Normi kaitsealaks on perekonnaseadusest lähtuv hooldus- ja eestkosteõigus, mitte aga sotsiaalhoolekande valdkond.

Praktikas tähendab see, et sellised käitumisviisid nagu toidu, vedeliku või ravimite andmata jätmine, hügieeni-, liikumis- või järelevalveabi pakkumata jätmine, lamatiste ennetuse eiramine, rahustite väärkasutamine või vaimne väärkohtlemine (nt alandamine, sihilik ignoreerimine, hirmu ja alaväärsustunde tekitamine) ei pruugi olla karistatavad, ehkki need kahjustavad oluliselt kannatanu inimväärikust. Erilise taunitavuse tingib selliste tegude puhul kannatanu abitu seisund ning väärkohtlemine suhtes, kus on tegelikult ootus usaldusele.

Hooldamist vajavate isikute väärkohtlemine võib halvematel juhtudel avalduda ka piinava iseloomuga tegudena. Näiteks rääkisid mõned aastad tagasi läbi viidud asendushooldusteenuse järelevalves mitu last järelevalvet teostanud ametnikele, kuidas asenduskodu kasvataja paneb lapsi karistuseks (või rahustamiseks) külma duši alla, mõnikord koos riietega. Lisaks ilmnas, et kasvataja paneb lapse keelele sinepit, kui laps vannub, ja korrarikkumise puhul pannakse laps taburetile vahel tundideks seisma. Vastutust ei järgnenud, sest puudusid KarS § 121 koosseisutunnused.²⁵ Ühes asenduspereis sundis vanem lapsi karistusena seisma 12 tundi või kauemgi ühe koha peal.²⁶ Probleemi teravdab asjaolu, et paljud hooldamist vajavad inimesed – näiteks sügava intellektipuudega, raske dementsusega, teadvuseta või muul viisil tajumis- ja väljendusvõimetud isikud – ei ole võimelised väärkohtlemist ise kirjeldama ega abi otsima. Seetõttu ei jõua sellised juhtumid sageli õiguskaitseorganiteni või ei ole võimalik olemasolevaid kuriteokoosseise kohaldada.

Kui kehtiva õiguse kohaselt saab ametiisikut KarS §-s 290¹ alusel vastutusele võtta piinamise eest, mis võib väljenduda mh suure hingelise valu põhjustamises, siis piinamine kui eraldiseisev kuritegu kaotati karistusseadustikust 2015. aasta revisjoni käigus põhjendusel, et korduv kehaline väärkohtlemine on juba karistatav KarS § 121 lg 2 p 3 alusel. KarS § 121 lg 2 p 3 alla ei mahu aga sellised teod, mis ei tekita valu ega tervisekahjustust, kuid on hooldamist vajava isiku suhtes sellegipoolest ohtlikud või inimväärikust alandavad. Seesuguseid juhtumeid on nii Eesti hoolekandeesutustes kui kodustes tingimustes aset leidnud korduvalt ja mõned neist on ka suurema meediakajastuse saanud. Olukorras, kus osa hooldusteenuseid osutatakse ettevõtlusvormis, võib esineda ka majanduslik motivatsioon kokku hoida hoolduse kvaliteedi arvelt, kui vastutus kaasneb üksnes otsese tervisekahjustuse tekkimisega.

Vägivallaennetuse kokkuleppes²⁷ on olulise probleemina välja toodud muuhulgas ka eakate vastane vägivald. Punkti 5 kohaselt on seatud eesmärgiks eakate vastase vägivalla märkimine

²⁵ Sotsiaalkindlustusametilt saadud info.

²⁶ [Kasulapsi väärkohelnud ja neilt vabaduse võtnud ema ootab reaalse vangistus](https://www.kohus.ee/ajakirjanikule/uudised/kasulapsi-vaarkohelnud-ja-neilt-vabaduse-votnud-ema-ootab-reaalne-vangistus) | Eesti Kohtud (https://www.kohus.ee/ajakirjanikule/uudised/kasulapsi-vaarkohelnud-ja-neilt-vabaduse-votnud-ema-ootab-reaalne-vangistus).

²⁷ <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

ja ennetamine, eraldi on mainitud ka hoolekandeesutusi. Nii nagu kokkulepe välja toob, muutub vanemaealiste väärkohtlemise teema üha aktuaalsemaks. Näiteks ligi kümnendik kuriteoohvritest (8%) ja ohvriabisse pöördunute (9%) on vanemad kui 63aastased. Eakad võivad sattuda ohtu kodus, hoolekandeesutuses, haiglas, ametiasutuses, aga ka veebis ja avalikus ruumis. Levinuimaks peetakse pereliikmete poolt kodus toime pandud ja nn institutsioonilist vägivalda. Eakad ei kipu endaga toimunud vägivallast teatama, eriti kui toimepanija on lähedane või hooldaja. Justiits- ja Digiministeeriumi läbiviidud analüüsides nähtub, et vanemaealiste vastu suunatud vägivallas on kehalise väärkohtlemise osakaal kõrge (2023: 22%²⁸, 2021-2022: 31%²⁹).

3.1.12.3. Muudatuse sisu

Kavandatav säte näeb ette vastutuse olukordades, kus hooldamise kohustusega isik rikub seda kohustust, jättes teadvalt ja korduvalt abitus seisundis või hooldust vajavale inimesele osutamata vajaliku abi, andmata ravimid või ravi, väärkasutades ravi või koheldes hooldust vajavat inimest inimväärikust alandaval viisil.

Vastutus tuleneb hooldamise kohustuse olemasolust. Seega ei kriminaliseerita juhusliku või kõrvalise isiku käitumist, vaid üksnes selliste isikute tegevust või tegevusetust, kellel lasub seadusest, lepingust või faktilistest asjaoludest tulenev kohustus tagada hooldamist vajava isiku heaolu.

Koosseis eeldab spetsiifilist kannatanut – selleks on inimene, kes on kas abitus seisundis või vajab hooldust. Abitu seisund tähendab, et inimene ei ole mingite ebasoodsate asjaolude tõttu võimeline enda eest seisma, väärkohtlejale vastupanu osutama või toimuvast aru saama³⁰ – näiteks väikelaps või dementne vanur ei mõista endaga toimuvat ja võib olla ka füüsiliselt liiga nõrk, et tervele täiskasvanule vastu saada. Liikumisvõimetu inimese vastupanuvõimekus on tema piiratud mobiilsuse tõttu oluliselt pärssitud, magav või väga purjus inimene ei tea üldse, mis tema ümber toimub ega ole ka võimeline vastu hakkama alkoholi mõju tõttu. Hooldust vajab inimene sageli nendel samadel põhjustel, mis ta abitu seisundi on tinginud – liikumispuue, kõrgeast tingitud toimetulekuprobleemid või mõni raske haigus näiteks. Samas ei vaja kõik abitus seisundis inimesed hooldust – purjus inimene peab lihtsalt kaineks magama. Loetelu hooldusvajadust või abitud seisundit põhjustavatest teguritest on näitlik ja avatud – sellele osutab fraas „või muu põhjuse tõttu“ – kohtul tuleb igakordselt hinnata, kas kannatanul esines hooldusvajadus või abitu seisund ja põhjus pole tegelikult määrav.

Koosseisu kohaldamise eelduseks on, et tegu pannakse toime teadvalt (st otsese tahtlusega) ja korduvalt, välistades üksikjuhtumite või hooletusest tingitud eksimuste kriminaliseerimise. Koosseis eeldab, et toimepanija on teadlik hooldusvajadustest ning oma kohustuse rikkumisest, kuid jätkab sellist käitumist.

Koosseisupäraseid teod võivad väljenduda nii tegevusetuses kui ka tegevuses.

Tegevusetusena on karistatav eelkõige:

²⁸ [2024 Ülevaade vanemaealistest ohvritest](https://create.piktochart.com/output/ceebf6091112-2024-ulevaade-vanemaealistest-ohvritest) (<https://create.piktochart.com/output/ceebf6091112-2024-ulevaade-vanemaealistest-ohvritest>).

²⁹ [Vanemaealiste kuriteoohvrite analüüs](https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-09/Vanemaealiste_kuriteoohvrite_anal%C3%BC%C3%BCS_l%C3%B5plik.pdf) (https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-09/Vanemaealiste_kuriteoohvrite_anal%C3%BC%C3%BCS_l%C3%B5plik.pdf).

³⁰ Vt nt RKKKo 3-1-1-25-07.

- vajaliku abi andmata jätmine (nt hooldust vajava isiku toiduta või hügieeniabita jätmine);
- ravimite andmata jätmine (nt arsti poolt määratud ravimite süstemaatiline manustamata jätmine);
- vajaliku ravi tagamata jätmine (nt arsti juurde viimata jätmine või ravi katkestamine).

Tegevusena on karistatav muu hulgas:

- ravi väärkasutamine (nt põhjendamatult suurte rahustidooside manustamine);
- inimväärlikust alandav kohtlemine (nt inimese tahtlik alandamine või kiusamine hooldamise käigus).

Sätte kohaldamisalasse võivad kuuluda näiteks järgmised olukorrad:

- eaka hooldamise kohustusega isik jätab korduvalt andmata talle määratud ravimid või piisava toidu;
- puudega inimese hooldaja jätab teadvalt korraldamata vajaliku arstiabi, kuigi teab isiku tervise seisundi halvenemisest;
- hooldusasutuse töötaja manustab hooldusalusele rahusteid mugavuse eesmärgil, mitte lähtudes meditsiinilisest näidustusest;
- hooldaja hoiab hooldusalust korduvalt ebainimlikes või alandavates tingimustes, näiteks jätab ta pesemata või väljaheitega määrdunud riietesse;
- vanem jätab korduvalt väikese lapse järelevalveta ja söömata olukorras, kus laps ei ole võimeline ise toime tulema, ning ei taga tema esmaseid vajadusi.
- Ühes uuringus on kirjeldatud juhtumit, kus hooldekodus viibiv haavatavas seisundis eakas oli korduva vägivalda ohver. Tegemist ei olnud üksikjuhtumiga, vaid püsiva probleemiga, mille käigus eakas inimene koges korduvalt füüsilist väärkohtlemist. Hooldust vajav inimene oli voodist välja kukkunud, lebas maas ning meeshooldaja lükkas teda mööda maad jalaga. Tunnistaja kirjelduse järgi olid meeshooldajad kannatanuga alati väga kurjad. Kuna juhtum avastati juhuslikult, võib see viidata sellele, et sarnaseid olukordi esineb hoolekandeesutustes rohkemgi, kuid neist ei räägita või neid ei märgata.³¹
- Õiguskantsleri kontrollkäigul avastati ühes hooldekodus näiteks järgmist. “Klientidega vesteldes ja töötajate hooldustoimingute märkmetega tutvudes veendusid õiguskantsleri nõunikud, et mitmed kliendid lukustatakse tihti öösi nende magamistubadesse. /.../ Vestlustest klientidega ja töötajate märkmetest selgus, et hooldekodus on kliendile ravimit antud tema tahte vastaselt ja jõudu kasutades. Samuti on hooldekodu elanikke füüsiliselt ohjeldatud, nt seotud nende käed keha külge või piiratud liikumisvabadust neid tooli külge sidudes.”³²

Kui hooldamise kohustuse rikkumine toob kaasa tervisekahjustuse või surma või tuvastatakse, et toimepanija eesmärgiks oli hooldusalusele tervisekahjustuse või surma põhjustamine, tuleb

³¹ Beilmann, M. 2025. Eakatevastane vägivald ja selle märkamine. Lõputöö. (https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Eakatevastane_v%C3%A4givald_hooldekodudes_ja_selle_m%C3%A4rkamine_MelissaBeilmann.pdf) lk 29.

³² Õiguskantsleri kontrollkäik AS-i Kose Kodu. (https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/Kontroll%C3%A4ik_Kose_Kodusse.pdf).

ta vastutusele võtta nende karistusseadustiku sätete alusel, mis näevad ette karistuse selliste tagajärgede põhjustamise või põhjustamise katse eest.

3.1.13. Eelnõu § 1 p 13 (§ 153¹ Seksuaalne ahistamine täiendamine)

3.1.13.1. Sätte lisamise eesmärk

Eelnõuga täiendatakse KarS § 153¹ lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:

„(1¹) Teadvalt teisele isikule teda oluliselt häiriva seksuaalse sisuga visuaalse materjali edastamise eest tema tahte vastaselt –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.“

Muudatuse eesmärk on kriminaliseerida teisele isikule tema tahte vastaselt seksuaalse sisuga visuaalse materjali (nt suguelundeid kujutava pildi või video) edastamine juhtudel, mil selline tegu oluliselt häirib kannatanut. Sätte loomise vajadus tuleneb Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2024/1385, mis kohustab liikmesriike kehtestama mõjusad, proportsionaalsed ja hoiatavad karistused küberahistamise, sealhulgas nn küberliputamise eest.

KarS § 153¹ lg 1¹ kaitstav õigushüve on seksuaalne enesemääramisõigus, sh isiku vabadus otsustada, millises ulatuses ta puutub kokku seksuaalse sisuga materjaliga, sh digitaalses keskkonnas.

Selle muudatusega seoses täiendatakse ka sama sätte lõiget 2, mis reguleerib kõnealuse sätte puhul juriidilise isiku vastutust. Lisaks ajakohastatakse juriidilise isiku karistumäära, tõstes selle 2000 eurolt 200 000 euroni.

3.1.13.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Küberliputamine, mille all tuleb mõista seksuaalse sisuga visuaalse materjali saatmist teisele isikule, on muutunud laialt levinud küberahistamise vormiks. Direktiivi põhjendustes rõhutatakse, et seda kasutatakse sageli naiste hirmutamiseks ja vaigistamiseks. Tegemist on käitumisega, mis võib põhjustada kannatanule tõsist psühholoogilist kahju, ebaturvalisuse tunnet, alandust ja seksuaalse enesemääramise riivet.

Eesti karistusõiguses ei ole praegu eraldi koosseisu, mis hõlmaks just seksuaalse sisuga visuaalse materjali soovimatut edastamist, kui see saajat oluliselt häirib. Mõningail juhtudel võib selline tegevus küll kvalifitseeruda KarS § 157³ lg 1 (ahistav jälitamine, mida 2025. aastal registreeriti 137 kuriteona) järgi, kuid seda üksnes juhul, kui tegu pannakse toime korduvalt või järjepidevalt ning selle teo eesmärgiks või tagajärjeks on teise isiku hirmutamine või alandamine. Lisaks peab tegu kannatanut oluliselt häirima, mis viitab suure intensiivsusega eraelu puutumata rikkumisele, millega kaasneb turvatunde märkimisväärne vähenemine või igapäevaelu toimetuste märkimisväärne raskendatus pikema perioodi vältel.³³ Seega on KarS § 157³ kohaldumise lävend palju kõrgem kui direktiivist tuleneva süüteo hõlmamiseks vajalik, ega hõlma kergemaid küberliputamise juhtumeid.

3.1.13.3. Muudatuse sisu

³³ Karistusseadustiku komm. väljaanne 2021. KarS § 157³ komm. 6.

KarS § 153¹ 1¹ koosseisutunnused on järgnevad.

- Koosseisupärane tegu on seksuaalse sisuga visuaalse materjali edastamine teisele isikule. Tegemist on pildi, video või muu nägemismeele abil tajutava materjaliga, mis kujutab saatja enda või kellegi teise suguelundeid või muud seksuaalset tegevust.
- Tegu on toime pandud teadvalt ja tahte vastaselt. Toimepanija peab teadma, et adressaat ei soovi sellist materjali saada. Seega täidab koosseisu vähemalt otsene tahtlus. Seksuaalse sisuga materjal on eneseväljenduse üks vorme. Erinevalt ähvardustest, mille puhul nende soovimatus ja taunitavus on selge, pole seksuaalse sisuga materjal alati saajale ebameeldiv või häiriv. Pealegi on sellise ebasoovitava materjali saamise puhul küllaltki lihtne see kustutada ja saatjale ühemõtteliselt teada anda, et sellist materjali ei soovita. Seetõttu pole ka põhjust kriminaalvastutusele võtta isikuid, kes sellise foto või video kellelegi saadavad, teadmata, kas vastuvõtja seda soovib, kuid pidades võimalikuks ja mööndes, et vastuvõtja võib pildist ka häiritud olla. Tahtluse tuvastamisel on oluline nt varasem keeldumine, suhtluskontekst või adressaadi selgesõnaline väljendus.
- Materjali saamine on adressaadi jaoks oluliselt häiriv. Koosseis ei hõlma igasugust ebameeldivustunnet, vaid üksnes olulist häiritust. Olulist häirimist tuleb sisustada igal konkreetsel juhtumil, arvestades kõiki asjaolusid, kuid üldjoontes tuleb selle all mõista sarnaseid tunnuseid, nagu ahistava jälitamise (KarS § 157³) puhul. Olulist häirimist saab jaatada ka juhul, kui tegu võib kannatanule põhjustada tõsist psühholoogilist kahju³⁴. Direktiivi põhjenduspunkti 24 kohaselt on küberliputamine levinud meetod naiste hirmutamiseks ja vaigistamiseks. Kuivõrd oluline häirimine on objektiivse koosseisu tunnus, siis selle tuvastamisel tuleb lähtuda ka objektiivse kõrvalseisja seisukohast.

3.1.14. Eelnõu § 1 p 14 (§ 153¹ Seksuaalne ahistamine – juriidilise isiku trahvi ajakohastamine)

Kuna eelnõu § 1 p-ga 13 lisatakse KarS §-le § 153¹ uus lõige 1¹, vajab täiendamist ka sama sätte lõige 2, milles on sätestatud juriidilise isiku vastutus. Samuti on ajakohastatud juriidilise isiku rahatrahvi maksimummäär, mis tõstetakse 2000 eurolt 200 000 euroni. Olukorras, kus füüsilisele isikule on ette nähtud seadustikus väärteo eest ette nähtud maksimaalne karistus, st tegu on hinnatud maksimaalselt etteheidetavaks, ei ole mõeldav, et sellise teo toimepanemisest kasu saav ja sellist tegu mahitav või korraldav juriidiline isik saaks karistada kergemalt, kui selle eest saaks karistada füüsiline isik.

Karistusseadustik näeb väärteo eest ette võimaluse juriidilisele isikule kehtestada kuni 400 000-eurose rahatrahvi. Kehtivas seaduses olev 2000-eurone maksimummäär on pärit aastast 2017 ja moodustab üldosas lubatud sanktsiooniliigi maksimumist 0.5%, jäädes alla ka praegu füüsilistele isikutele kehtestatud kuni 2400-eurosele rahatrahvile. Arvestades seda, et seksuaalse ahistamise, sh küberahistamise väärtegu võib olla omistatav ka väga varakatele juriidilistele isikutele, kelle karistustundlikkus on küllaltki madal, on rahatrahvi maksimummäära tõstmine hädavajalik, et trahv üldse mingit karistuslikku tähendust saaks omada.

³⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2024/1385 art 7 p c.

3.1.15. Eelnõu § 1 p 15 (§ 157³ Ahistav jälitamine – sanktsiooni maksimummäär tõstmine)

Muudatusega tõstetakse KarS § 157³ lg 1 (ahistav jälitamine) koosseisu sanktsiooni ülemmäär üheaastaselt vangistuselt kolmeaastasele vangistusele. Praktikas on ilmnenu, et KarS § 121 lg 1 (kehaline väärkohtlemine) sanktsioonipiiri tõstmine kolme aastani on põhjendatud, kuid samaväärset karistusähvardust vajavad ka paljud ahistava jälitamisenä kvalifitseeritavad teod, mis kujutavad endast väga intensiivset vaimset vägivalda. Muudatuse eesmärk on tagada, et õiguskaitse reageeriks proportsionaalselt ka sellistele tegudele, mille mõju kannatanule on võrreldav füüsilise vägivallaga.

Probleemi tõsidus nähtub ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2024/1385. Põhjenduspunktis 21 on selgitatud, et küberjälitamine on tänapäevane vägivallavorm, mida sageli pannakse toime pereliikmete või samas leibkonnas elavate isikute vastu, kuid mida panevad toime ka endised partnerid või tuttavad. Tavaliselt kuritarvitab süüteo toimepanija tehnoloogiat, et intensiivistada oma surveavat ja kontrollivat käitumist, manipuleerimist ja jälgimist, mis omakorda suurendab ohvri hirmu ja ärevust ning isoleerib ta järk-järgult sõpradest, perekonnast ja tööst.

Muudatus tagab, et vaimse vägivalla rasked vormid, mis võivad põhjustada kannatanule pikaajalist psüühilist kahju, saavad proportsionaalse karistusähvarduse.

3.1.16. Eelnõu § 1 p 16 (seadustiku täiendamine §-ga 157⁴ Seksuaalse sisuga isikuandmete ebaseaduslik avaldamine)

3.1.16.1. Muudatuse eesmärk

Eelnõuga täiendatakse karistusseadustikku §-ga 157⁴ järgmises sõnastuses:

„§ 157⁴. Seksuaalse sisuga andmete ebaseaduslik avaldamine

(1) Teise isiku nõusolekuta temast seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse edastamise või avaldamise, samuti sellise pildi, video või muu teabetalletuse muutmise, töötlemise või tootmise ja seejärel edastamise või avaldamise eest –

karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahalise karistusega.“

KarS § 157⁴ eesmärk on kaitsta seksuaalse enesemääramise õigust, au ja väärikut ning eraelu puutumatust digikeskkonnas, samuti viia Eesti karistusõigus kooskõlla Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist.

Uus § 157⁴ kriminaliseerib seksuaalse sisuga pildi, video või muu teabetalletuse teadliku ja nõusolekuta avaldamise, sealhulgas juhul, kui selline materjal on loodud muutmise, töötlemise või tehnilise vahendi abil, kui sellele järgneb avaldamine. Sätte kehtestamine on vajalik, et tõhusalt ennetada ja tõkestada selliseid kübervägivalla vorme, nagu nn kättemaksuporno (*revenge porn*) ja süvavõltsingute (*deepfake*) abil seksuaalse sisuga materjalide tootmine ja

pahatahtlik levitamine, samuti sellise materjali avaldamisega ähvardamine (eelnõu § 1 p 7). Muudatus võimaldab muu hulgas täita direktiivist tuleneva kohustuse, mille kohaselt on peab liikmesriigis olema karistatav intiimse sisuga või manipuleeritud materjali ilma nõusolekuta avaldamine.

3.1.16.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Digikeskkonna eripära ja IKT-vahendite laialdane kasutamine on kaasa toonud seksuaalse sisuga materjali pahatahtliku ja sageli piiramatu levitamise, millest tõusetuvaid probleeme on ulatuslikult teaduskirjanduses käsitletud.³⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi (EL) 2024/1385 põhjenduspunktis 18 on selgitatud, et isikut varjamatult seksuaaltegevuses või isiku intiimpiirkonda kujutavate piltide, videote ja muu sarnase materjali avalikult kättesaadavaks tegemine IKT vahendite abil ilma selle isiku nõusolekuta võib põhjustada ohvritele hoomamatut kahju, arvestades, kui lihtsasti, kiiresti ja laialdaselt sellise materjali levitamine ja teo toimepanek käib, ning materjali intiimset laadi. Uuringud on näidanud, et kannatanute jaoks võib see kaasa tuua muu hulgas halvava ärevuse, paanikahood, tugeva alanduse ja häbitunde, töölt vabastamise, verbaalse ja füüsilise ahistamise ning isegi ahistava jälitamise.³⁶

Kehtiv karistusõigus ei reguleeri selgesõnaliselt teisest inimesest tema nõusolekuta seksuaalse sisuga materjalide avaldamist. Ka Eestis on esinenud juhtumeid, kus selliseid materjale pahatahtlikult levitatakse ja teistele kättesaadavaks tehakse, kuid kus vaatamata tõsisele kahjule on karistusõiguslikud meetmed jäänud piiratuks.³⁷ Arvestades, kui suurt kahju selline tegu võib kannatanule põhjustada, tuleb nii ennetamiseks kui tõhusaks reageerimiseks karistusseadustikus sätestada, et teadvalt ja teise inimese nõusolekuta on temast seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse avaldamine karistatav. Selline tegu on karistatav ka juhul, kui kõnealune materjal on loodud olemasoleva materjali muutmise, töötlemise või tehniliku tootmise teel, ja seejärel avaldatud. Direktiivi põhjenduspunkti 19 kohaselt on nn manipuleeritud materjalide, sealhulgas tehisintellekti abil loodud sünavõltsingute avaldamine kiiresti kasvav oht. Seega ei ole KarS §-s 157⁴ vahet, kas inimesest avaldatud materjal kujutab realselt aset leidnud olukorda või on selline materjal näiteks tehisintellekti abil loodud. Siiski peab kannatanu olema äratuntav.

3.1.16.3. Muudatuse sisu

KarS § 157⁴ kaitstav õigushüve on inimeste seksuaalne enesemääramisõigus, eraelu puutumatus, au ja väärikus.

Koosseisu keskseks teoks on teist inimest kujutava seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse edastamine ja avaldamine.

Avaldamine tähendab seksuaalse sisuga materjali kolmandatele isikutele kättesaadavaks tegemist mis tahes viisil. Avaldamisena käsitatakse mh:

³⁵ Kate Walker, Emma Sleath. A systematic review of the current knowledge regarding revenge pornography and non-consensual sharing of sexually explicit media. - Aggression and Violent Behavior, Volume 36, 2017, Pages 9-24. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.010>

³⁶ D.K. Citron, M.A. Franks, Criminalizing revenge porn. - Wake Forest Law Review, 45 (2014), pp. 101-140;

³⁷ „Kellelgi raplakatest midagi?“ Tuhanded Eesti mehed küsivad ja jagavad grupivestluses kohalike naiste alastifotosid. - <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120401727/kellelgi-raplakatest-midagi-tuhanded-estti-mehed-kusivad-ja-jagavad-grupivestluses-kohalike-naiste-alastifotosid>

- materjali üleslaadimist internetikeskkonda (sh sotsiaalmeedia, veebilehed, foorumid või ühiseks kasutamiseks mõeldud serveriruumid);
- materjali jagamist sõnumirakendustes (nt Messenger, WhatsApp, Telegram);
- materjali saatmist ühele või mitmele konkreetsele isikule;
- materjali jagamist kinnistes gruppides või piiratud juurdepääsuga keskkondades.

Avaldamine ei eelda, et materjal jõuab määratlemata suure hulga isikuteni. Piisab sellest, et see tehakse kättesaadavaks vähemalt ühele isikule. Digikeskkonnas seksuaalse sisuga materjalide avaldamine toob kaasa kõrge riski, et materjal jõuab piiramatult suure hulga isikuteni isegi siis, kui avaldamine ei toimu esimeses etapis piiramatule avalikkusele, vaid näiteks kinnises internetigrupis. Väga sageli selline risk ka realiseerub.³⁸ Sellise materjali levikut suurendab omakorda asjaolu, et selliseid materjale jagatakse edasi väga erinevatel põhjustel. Teadusuuringud on näidanud, et seksuaalse sisuga pilte ja videoid ei jaga ilma nõusolekuta mitte ainult kättemaksu otsivad endised partnerid (nn *revenge porn*), vaid inimesed teevad seda ka mitmetel muudel põhjustel, näiteks raha teenimise eesmärgil, nalja pärast või isegi ilma igasuguse konkreetse põhjuseta.³⁹ Koosseisu ei täida siiski üksnes töötlemine või tootmine, kui kõnealust materjali ei avaldata.

Edastamine on avaldamise üks tüüpiline vorm ja tähendab materjali aktiivset üleandmist teisele isikule või isikute grupele. Edastamine võib seisneda näiteks:

- faili või lingi saatmises;
- andmekandja (nt USB, kõvaketas) üleandmises;
- pilvekausta või digitaalse keskkonna ligipääsu andmises.

Seejuures ei ole ei edastamise ega avaldamise puhul nõutav, et edastaja või avaldaja ise oleks materjali loonud või selle sisuga tutvunud või et materjal edastamise või avaldamise käigus talle endale teatavaks saaks.

Seksuaalse iseloomuga materjal on selline teabetalletus, mis on objektiivselt tajutavalt seksuaalse sisuga (nt alastifotod, suguelundeid kujutavad pildid, seksuaaltegevuse salvestused), samuti seksualiseeritud või manipuleeritud materjal (sh tehisintellekti abil loodud kujutised või fotomontaažid), mis jätavad mulje inimese alastusest või osalemisest seksuaaltegevuses. Materjal ei pea tingimata olema visuaalselt tajutav, vaid selgelt seksuaalse iseloomuga võib olla ka näiteks audioklipp – selle edastamine on hõlmatud „muu teabetalletuse“ alla.

Koosseis hõlmab ka teist inimest kujutava seksuaalse iseloomuga materjali nõusolekuta tootmist (näiteks seksuaaltegevuse salvestamist), manipuleerimist või muutmist, näiteks kujutiste redigeerimise teel, sealhulgas tehisintellekti abil, mille tulemusena jääb mulje, et isik on seksuaaltegevuses, kui see materjal tehakse seejärel ilma kujutatud isiku nõusolekuta teistele

³⁸ „Kellelgi raplakatest midagi?“ Tuhanded Eesti mehed küsivad ja jagavad grupivestluses kohalike naiste alastifotosid (<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120401727/kellelgi-raplakatest-midagi-tuhanded-eesti-mehed-kusivad-ja-jagavad-grupivestluses-kohalike-naiste-alastifotosid>).

³⁹ W.S. DeKeseredy, M.D. Schwartz

Thinking sociologically about image-based sexual abuse: The contribution of male peer support theory
Sexualization, Media and Society, 2 (2016), <https://doi.org/10.1177/2374623816684692>.

kättesaadavaks. Sellise tootmise, manipuleerimise või muutmise alla kuulub ka nn süvavõltsingute (*deepfake*) fabritseerimine, kus tehiskult genereeritud materjal meenutab äratuntavalt mõnd olemasolevat isikut ja kujutab teda seksuaaltegevuses ning näib teiste jaoks ekslikult ehtne või tõene.

Isik, kellest seksuaalse iseloomuga materjali on avaldatud, peab olema äratuntav. Äratuntavus võib seisneda mitte üksnes isiku näo nähtaval olemises, vaid võib seisneda ka muudes tunnustes (näiteks eriline tätoveering või sünnimärk kehal, kõnemaneeer või hääletoon, siluett ja kõnnak jne). Äratuntavuse kriteeriumi täitmiseks ei ole vajalik, et ka võõrad inimese ära tunneksid – inimene on materjalidelt äratuntav ka siis, kui teda tunnevad materjalidelt ära need, kes on temaga lähemalt (või lausa intiimselt) kokku puutunud.

Oluline on, et kui inimene on andnud nõusoleku enda ja oma seksuaaltegevuse pildistamiseks, salvestamiseks või enda kujutamiseks mingil fabritseeritud taiesel või edastanud seksuaalse sisuga materjali kellelegi vabatahtlikult, ei tähenda see nõusolekut materjali avaldamiseks.

Subjektiivsest küljest eeldab koosseis vähemalt kaudset tahtlust mõlema objektiivse koosseisu peamise elemendi osas. Esmalt peab materjalide edastaja vähemasti võimalikuks pidama, et tema poolt edastatav materjal sisaldab seksuaalse sisuga kujutisi teisest inimesest, mille avaldamiseks või edastamiseks kujutatu nõusolek puudub.

Teiseks peab toimepanija vähemasti võimalikuks pidama ja mõõnma, et tema tegevus muudab materjali kättesaadavaks kolmandale isikule.

Kuriteo eest ette nähtud sanktsioon on võrreldav muude vaimset vägivalda ja põhivabaduste rikkumisi käsitlevate koosseisude omaga: ka ähvardamise (KarS § 120), usuvabaduse rikkumise (KarS § 154), sõnumisaladuse rikkumise (KarS § 156), autoriõiguste rikkumise (KarS § 222¹) ja eriliigiliste isikuandmete ebaseadusliku avaldamise (KarS § 157¹), eest on ette nähtud kuni aastane vangistus.

3.1.17. Eelnõu § 1 p 17 (KarS § 264 (Looma julm kohtlemine) koosseisu täpsustamine ja sanktsiooni ülemmäära tõstmine)

3.1.17.1. Muudatuse lisamise eesmärk

Muudatusega lisatakse KarS § 264 lg 1 punkti 3 ka piinav viis ning tõstetakse koosseisu sanktsiooni ülemmäär üheaastaselt vangistuselt kolmeaastase vangistuseni. Muudatuse kohaselt on KarS § 264 lg 1 sõnastus järgnev:

„§ 264. Looma julm kohtlemine

(1) Looma suhtes lubamatu teo toimepanemise eest:

1) [kehtetu - RT I, 12.07.2014, 1 - jõust. 01.01.2015]

2) avalikus kohas või

3) julmal või piinaval viisil –

karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.“

Muudatuse eesmärk on suurendada õigusselgust, tagada loomade elu ja heaolu tõhusam kriminaalõiguslik kaitse ning viia karistusseadustiku § 264 regulatsioon kooskõlla nii

Riigikohtu praktikaga kui ka ühiskonna õiglustundega. Muudatusega täpsustatakse looma julma kohtlemise koosseisu, hõlmates selgesõnaliselt ka piinaval viisil toime pandud teod, ning karmistatakse vastavat sanktsioonimäära.

Eesmärgiks on ennetada ka seda, et loomadele teadlikult ja pikema aja vältel suuri kannatusi põhjustavad teod jäävad kriminaalvastutusest välja üksnes normi ebaselge sõnastuse või kitsendava tõlgenduse tõttu. Samuti soovitakse parandada karistuste proportsionaalsust võrreldes teo raskusega.

3.1.17.2. Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 264 lg 1 p 3 näeb kuriteona ette looma suhtes lubamatu teo toimepanemise „julmal viisil“. Praktikast on see viinud vastuoluliste tõlgendusteni ning ebaühtlase menetluspraktikani, kus piinaval viisil toime pandud teod on korduvalt kvalifitseeritud väärtegudena või jäetud üldse süütegudena menetlemata.

On esinenud juhtumeid, kus loomade mitmekuuline näljutamine, suremiseni viiv mürgitamine või muu pikaajaline ja teadlik kannatuste põhjustamine on jäetud KarS § 264 kohaldamisalast välja põhjendusel, et tegemist oli „piinava“, mitte „julma“ teoga. Sellist käsitlust on kasutanud nii Politsei- ja Piirivalveamet kui ka prokuratuur, mille tulemusel on kriminaalmenetlusi jäetud alustamata ka olukordades, kus loomale põhjustatud kannatused olid ilmselgelt rasked.

Õigusselgusetust süvendab asjaolu, et KarS § 114 lg 1 p 1 eristab sõnaselgelt piinavat ja julma viisi, mis on loonud kohati eksliku arusaama, justkui piinav teguviis ei kuuluks KarS § 264 kohaldamisalasse. Kuigi Riigikohus on lahendis nr 1-23-6360 selgelt rõhutanud, et looma piinamine ja talle järjepidevate kannatuste põhjustamine on olemuslikult julm tegu ning kuulub KarS § 264 lg 1 p 3 alla, ei ole see praktikast toonud kaasa ühtset ja püsivat tõlgendust.

Lisaks ei ole kehtiv sanktsioonimäär – rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus – kooskõlas looma julma kohtlemise tegeliku ohtlikkuse ega ühiskondliku hukkamõistuga. Looma tahtlik ja jõhker väärkohtlemine on praegu karistatav leebemalt kui näiteks puude ja põõsaste kahjustamine või asja rikkumine ja hävitamine, mis ei ole proportsionaalne ega põhjendatud.

3.1.17.3. Muudatuse sisu

Eelnõuga muudetakse KarS § 264 lg 1 p 3 sõnastust selliselt, et kuriteokoosseisu hõlmatakse selgesõnaliselt looma suhtes lubamatu teo toimepanemine julmal või piinaval viisil. Muudatuse eesmärk on välistada igasugune tõlgenduslik vaidlus küsimuses, kas piinaval viisil toime pandud teod on kriminaalkorras karistatavad.

Samuti muudetakse sanktsioonimäära, nähes looma julma või piinava kohtlemise eest ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse. Sanktsiooni tõstmine rõhutab teo suuremat ühiskondlikku hukkamõistetavust ning võimaldab kohtul määrata raskematel juhtudel teo raskusele vastava karistuse.

Muudatus lähtub arusaamast, et looma piinamine – st talle suure valu või pikaajaliste füüsiliste ja vaimsete kannatuste põhjustamine – väljendab põhimõttelist ja rasket hoolimatust ning tundetust looma kui tundevõimelise elusolendi suhtes ning on seega olemuslikult julm kui ka

piinav tegu. Selline käsitus on kooskõlas loomakaitseseaduse § 4 lg 1 sisuga ning Riigikohtu väljakujunenud praktikaga.

3.2. Eelnõu § 2 (Loomakaitseseaduse muutmine)

Loomakaitseseaduse (LoKS) § 66¹¹ lg 2 p 3 tunnistatakse kehtetuks. Kehtiva LoKS § 66¹¹ lg 2 p 3 sätestab, et kui väärteoasjas on vaja otsustada loomapidamise õiguse äravõtmine, arutab väärteoasja kohus. Kuna käesoleva eelnõu § 1 p-ga 3 laieneb loomapidamiskeelu kohaldamise pädevus ka kohtuvälisele menetlejale, puudub edaspidi vajadus LoKS § 66¹¹ lg 2 p 3 järele.

3.3. Eelnõu § 3 (väärteomenetluse seadustiku muutmine)

Väärteomenetluse seadustiku (VTMS) § 73 lõike 1 punktis 1 on loetletud võimalikud kohtuvälise menetleja lahendid üldmenetluses. Kuivõrd käesoleva eelnõu § 1 p 3 kohaselt on kohtuvälise menetleja pädevuses ka loomapidamiskeelu kohaldamine, täiendatakse sellele vastavalt VTMS § 73 lg 1 p 1 loetelu loomapidamiskeelu kohaldamise võimalusega.

3.4. Põhiseaduspärasuse analüüs

3.4.1. Loomapidamise keeld ja tegutsemiskeeld

Eelnõuga kavandatakse muudatused loomapidamise keelu (§ 52²) ning tegutsemiskeelu ja ametikohal töötamise keelu (§ 49) osas riivavad eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab isiku õigust vabalt otsustada oma tegevuse üle, sealhulgas nii loomapidamise kui ka kutse- ja majandustegevuse üle. Lisaks riivab tegutsemiskeeld otseselt PS § 29 lõikes 1 sätestatud õigust vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta ning PS § 31 kaitsealasse kuuluvat ettevõtlusvabadust. Loomapidamise keeld võib ettevõtlusvabadust riivata juhul, kui loomapidamine toimub majandus- või kutsetegevusena.

3.4.1.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et nii loomapidamise keeld kui ka tegutsemiskeeld välistavad ajutiselt isiku õiguse tegeleda teatud tegevusega – kas loomade pidamisega või kindlal tegevusalal tegutsemise või ametikohal töötamisega. Loomapidamise keelu puhul on intensiivse riivega tegemist eelkõige siis, kui piirang puudutab isiku peamist elatusallikat ja kestab pikema aja vältel.

Tegutsemiskeelu puhul võib riive olla eriti intensiivne, kuna see võib piirata isiku ligipääsu tegevusalale, mis vastab tema kvalifikatsioonile. Samas on oluline, et keeld on seotud konkreetse süüteoga ning selle kohaldamine eeldab sisulist seost teo ja keelatava tegevuse vahel (nt süütegu majandus- või kutsetegevuses või ametiseisundi kuritarvitamine).

3.4.1.2. Riive õigustamine

Üldist vabaduspõhiõigust ning tegevusala valiku vabadust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus või on kooskõlas selle väärtuskorraga. Eelnõus kavandatud piirangute eesmärk on:

- inimeste elu ja tervise kaitse;
- vara kaitse;
- avaliku korra ja turvalisuse tagamine;
- haavatavate isikute (laste, eakate, puudega ja hooldust vajavate inimeste) kaitse;
- loomade heaolu tagamine.

Need eesmärgid tulenevad põhiseaduslikku järku väärtustest ning on legitiimsed. Riigil on ka kaitsekohustus tagada isikute elu ja tervise kaitse, mis võib õigustada teatud põhiõiguste piiramist.

3.4.1.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Nii loomapidamise keelu kui ka tegutsemiskeelu laiendamine on eesmärgi saavutamiseks sobiv meede. Loomapidamise keeld võimaldab kõrvaldada ohuallika olukorras, kus isiku tegevus on näidanud, et ta ei järgi nõudeid ning seab ohtu teised inimesed või loomad. Tegutsemiskeeld võimaldab takistada isikul jätkata tegevust, mille raames ta on juba toime pannud süüteo, ning ennetada sarnaste rikkumiste kordumist.

Vajalikkus

Meetmed on vajalikud, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad vahendid. Tagajärjepõhised meetmed (nt kahju hüvitamine või karistamine ilma lisakaristusega) ei kõrvalda riski, et isik jätkab ohtlikku tegevust. Üldised järelevalve- või haldusmeetmed ei pruugi olla piisavad olukordades, kus isik on juba süüteoga näidanud, et ta ei järgi kehtivaid nõudeid. Tegutsemiskeelu puhul ei pruugi leebemad piirangud (nt üksikute kohustuste kehtestamine) olla piisavad, kui rikkumine tuleneb isiku tegevuse olemusest või ametiseisundist. Seetõttu on lisakaristusena kohaldatav keeld vajalik, et saavutada ennetav ja tõhus kaitse.

Mõõdukus

Meetmete mõõdukusest kõnelevad mitmed asjaolud:

- Keelud ei kohaldu automaatselt, vaid nende kohaldamine eeldab kaalutlusotsust igas üksikjuhtumis.
- Tegutsemiskeelu kohaldamise alused on seaduses piiritletud (seos süüteo ja tegevuse vahel või vajadus kaitsta haavatavaid isikuid).
- Keelud on ajaliselt piiratud (tegutsemiskeeld kuni 10 aastat kuriteo eest, loomapidamisekeeld maksimaalselt 5 aastat kuriteo korral).
- Võimalik on diferentseerida keelu ulatust (nt konkreetne tegevusala või loomaliik).
- Otsused on allutatud kohtulikule kontrollile.

Kuigi tegemist võib olla intensiivse riivega, on piirangud suunatud eeskätt olukordadele, kus isik on oma varasema käitumisega näidanud, et põhjustab ohtu teiste isikute õigushüvedele. Kaitstavate hüvede – eelkõige elu, tervise ja nõrgemate isikute kaitse – kaal on väga suur,

mistõttu ei ole riive võrreldes eesmärgiga ebaproportsionaalne. Seega on muudatus põhiseaduspärane.

3.4.2. Ähvardamine

Eelnõuga kavandatud KarS § 120 muudatus, millega laiendatakse ähvardamise koosseisu ulatust, võib riivata eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab ka isiku õigust vabalt väljendada oma mõtteid ja seisukohti. Teatud juhtudel võib tegemist olla ka PS § 45 lõikes 1 sätestatud sõnavabaduse riivega, kuivõrd ähvardus väljendub reeglina verbaalse või muu kommunikatiivse teona.

3.4.2.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et laiendatud ähvardamise koosseis piirab isiku võimalust väljendada teatud liiki vägivallaga seotud või muul viisil hirmu tekitavaid lubadusi või seisukohti. Karistusõiguslik sekkumine tähendab, et teatud väljendusviisid (ähvardused) kvalifitseeritakse karistatavateks tegudeks ka senisest laiemas ulatuses.

Riive intensiivsus sõltub sellest, milliseid väljendusi piiratakse. Kuivõrd ähvardused ei ole pelgalt arvamused, vaid suunatud teise isiku hirmutamisele ja võivad oluliselt kahjustada tema vaimset heaolu, ei kuulu need sõnavabaduse tuumiklasse. Samas laieneb karistatavus uutele ähvardusliikidele (nt seksuaalvägivallaga, vabadusvastaste süütegudega või intiimse materjali avaldamisega ähvardamine), mistõttu laieneb ka riive ulatus.

3.4.2.2. Riive õigustamine

Sõnavabadus on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigus. Põhiseaduse (PS) § 45 teise lause kohaselt võib sõnavabadust piirata üksnes avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Ähvardamise koosseisu laiendamise eesmärgiks on eeskätt teise isiku vaimse heaolu ja turvatunde kaitse. Ähvardused, eriti vägivallaga seotud ähvardused, on suunatud teise isiku hirmutamisele ning võivad oluliselt kahjustada tema vaimset tervist, enesemääramisvabadust ja turvatunnet. Seetõttu on tegemist teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning tervise kaitsega PS § 45 tähenduses. Seega on sõnavabaduse riive eesmärk otseselt seotud PS § 45 teises lauses sätestatud lubatud piiramisalustega ning on põhiseaduse kohaselt legitiimne.

Üldist vabaduspõhiõigust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus.

Ähvardamise koosseisu kaitstavaks õigushüveks on eeskätt inimese vaimne tervis ja turvatunne. Tegemist on põhiseaduslikku järku väärtustega ning seetõttu on tegu legitiimse eesmärgiga. Riigi kaitsekohustus hõlmab ka inimeste kaitsmist hirmu ja psühholoogilise vägivalla eest, mitte üksnes juba realiseerunud füüsiliste rünnete eest.

3.4.2.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Ähvardamise koosseisu laiendamine on eesmärgi saavutamiseks sobiv meede.

- Uute ähvardusliikide koosseisu lisamine võimaldab hõlmata käitumist, mis sisuliselt tekitab kannatanus tugevat hirmu, kuid ei olnud seni karistatav.

- Eriti digikeskkonnas (nt intiimsete andmete avaldamisega ähvardamine) aitab kriminaliseerimine vähendada sellise käitumise levikut ja kaitsta kannatanuid.
- Muudatus „olulise vara“ mõiste kasutusele võtmisel võimaldab hinnata ähvarduse mõju sisulisemalt, arvestades kannatanu tegelikku olukorda.

Seetõttu aitab regulatsioon kaasa inimeste vaimse heaolu ja turvatunde tõhusamale kaitsele.

Vajalikkus

Meede on vajalik, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad alternatiivid.

- Tsiviilõiguslikud või menetluslikud abinõud (nt kahju hüvitamine) ei ole piisavad, et ennetada ähvarduste tekitatud hirmu ega nende eskaleerumist.
- Kehtiv regulatsioon ei kata mitmeid ühiskonnas levinud ja rasketena tajutavaid ähvardusi, mistõttu jääb osa õigushüvesid kaitseta.
- Kitsama koosseisu säilitamine looks põhjendamatu lünga õiguskaitstes, eriti uute tehnoloogiliste arengute kontekstis.

Kuivõrd ähvardamise kriminaliseerimine eeldab jätkuvalt tingimust, et ähvardus peab olema veenev ja kannatanul peab olema alust karta selle täideviimist, on regulatsiooni ulatus piiratud, välistades põhjendamatu sekkumise.

Mõõdukus

Meetme mõõdukust toetavad järgmised asjaolud:

- Koosseis ei hõlma igasugust väljendust, vaid üksnes selliseid ähvardusi, mille puhul on alust karta nende täideviimist.
- Säilib nõue hinnata ähvarduse veenvust ka objektiivse (mõistliku isiku) kriteeriumi alusel.
- Karistumäär püsib muutmata ning jääb suhteliselt mõõdukaks (rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus).
- „Olulise vara“ kriteerium välistab bagatelsed juhtumid ning nõuab objektiivselt hinnatavat kaalukust.

Sõnavabaduse riive ei ole intensiivne, kuna kaitse ei laiene ähvardustele samas ulatuses kui arvamused avaldustele. Samal ajal on kaitstavate hüvede – eelkõige inimeste vaimse tervise, turvatunde ja seksuaalse enesemääramise – kaal väga suur. Seetõttu kaaluvad eesmärgid üles põhiõiguse riive ning muudatus on põhiseaduspärane.

3.4.3. Seksuaalse sisuga materjaliga seotud süüteod

KarS § 153¹ täiendamine (seksuaalse sisuga visuaalse materjali tahtevastane edastamine) ning uue KarS § 157⁴ kehtestamine (seksuaalse sisuga andmete ebaseaduslik avaldamine) riivavad eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab isiku vabadust oma tegevust ja käitumist vabalt kujundada. Samuti võivad need riivata PS § 45 lõikes 1 sätestatud sõnavabadust, kuivõrd tegemist on kommunikatiivsete tegudega (teabe edastamine ja avaldamine).

Lisaks puudutavad nimetatud sätted PS § 26 kaitsealasse kuuluvat eraelu puutumatust, kuid seda teist isikut kaitsvate normidena.

3.4.3.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et isikul piiratakse võimalust edastada ja avaldada teavet, mis sisaldab seksuaalse sisuga visuaalset materjali või andmeid.

KarS § 153¹ lg 1¹ puhul seisneb riive selles, et keelatakse teisele isikule tema tahte vastaselt seksuaalse sisuga materjali edastamine, kui see teda oluliselt häirib.

KarS § 157⁴ puhul seisneb riive selles, et kriminaliseeritakse teise isiku kohta seksuaalse sisuga materjali avaldamine või edastamine ilma tema nõusolekuta, samuti sellise materjali tootmine või töötlemine koos sellele järgneva avaldamisega.

Samas on oluline, et piirang ei hõlma kogu teabe levitamist, vaid üksnes kitsast kategooriat – seksuaalse sisuga materjali edastamist või avaldamist ilma adressaadi nõusolekuta või tema tahte vastaselt ning olukorras, kus see teda oluliselt häirib või kahjustab.

3.4.3.2. Riive õigustamine

Sõnavabadus on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigus. PS § 45 teise lause kohaselt võib seda piirata üksnes avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Kõnesolevate sätete eesmärk on kaitsta teise isiku eraelu, au ja väärikust, vaimset heaolu, aga ka seksuaalset enesemääramisõigust olukorras, kus isiku kohta levitatakse või talle edastatakse seksuaalse sisuga materjali ilma tema nõusolekuta või tema tahte vastaselt.

Selline käitumine riivab otseselt teise isiku õigusi ja vabadusi, sh tema eraelu puutumatust ja inimväärikust, ning võib kahjustada tema vaimset tervist. Seetõttu on tegemist PS § 45 tähenduses teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning tervise kaitsega.

PS § 26 kohaselt võib eraellu sekkuda üksnes tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Käesolevate süüteokoosseisude eesmärk on takistada teise inimese intiimse ja seksuaalse iseloomuga teabe levitamist ilma tema nõusolekuta. Selline käitumine kujutab endast tõsist sekkumist kannatanu eraellu.

Karistusõigusliku keelu kehtestamine teenib seega teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning kõlbluse kaitse eesmärki PS § 26 tähenduses.

Üldist vabaduspõhiõigust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. Käesoleval juhul langeb selle piirangu eesmärk kokku eeltoodud PS § 45 ja § 26 alusel lubatud eesmärkidega, mistõttu on ka PS § 19 riive põhiseaduslikult legitiimne.

3.4.3.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Kavandatud regulatsioonid on eesmärgi saavutamiseks sobivad.

- Seksuaalse sisuga materjali tahtevastase levitamise kriminaliseerimine aitab vähendada küberahistamist ja kaitsta inimeste seksuaalset enesemääramisõigust.

- Seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamise kriminaliseerimine võimaldab tõhusalt reageerida sellistele nähtustele nagu nn kättemaksuporno.
- Regulasioonid arvestavad digikeskkonna eripära, kus materjali levik võib olla kiire ja ulatuslik, ning aitavad ennetada pöördumatuid tagajärgi kannatanule.

Seega aitavad meetmed kaasa kaitstavate õigushüvede saavutamisele.

Vajalikkus

Meetmed on vajalikud, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad alternatiivid.

- Tsiviilõiguslikud õiguskaitsevahendid (nt kahju hüvitamine või materjalide eemaldamise nõue) ei oma piisavat üldpreventiivset mõju ega kaitse kannatanuid olukorras, kus kahju tekib kiiresti ja raskesti pöördul viisil.
- Kehtivas õiguses puudub selgesõnaline regulatsioon, mis hõlmaks nii küberliputamist kui ka seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamist, mistõttu jäävad mitmed teiste inimeste õigusega kaitstud huvisid ründavad teod karistusõigusliku reageerimiseta.
- KarS § 153¹ lg 1¹ sisaldab täiendavat kitsendavat elementi (oluline häirimine), mis välistab väheolulised juhtumid ja piirab koosseisu kohaldamisala.

Seetõttu ei ole olemas vähem piiravaid, kuid sama tõhusaid meetmeid eesmärgi saavutamiseks.

Mõõdukus

Meede on järgnevatel põhjustel ka mõõdukas.

- Koosseisud on selgelt piiritletud ning ei hõlma kogu seksuaalse sisuga teabe edastamist, vaid üksnes tahtevastast või nõusolekuta toimuvat käitumist.
- KarS § 153¹ lg 1¹ eeldab „olulise häirimise“ olemasolu, mis välistab bagatelsed juhtumid.
- KarS § 157⁴ eeldab nõusoleku puudumist ning isiku äratuntavust, seega pole tegu üldise kõlbluse kaitse normiga, vaid karistatav on selline tegu, kus kahjustatakse just konkreetse isiku õigusi.
- Karistumäärad on mõõdukad ning diferentseeritud vastavalt teo raskusele (väärteokoosseis vs kuriteokoosseis).
- Koosseis ei kriminaliseeri materjali pelka loomist või töötlemist, karistatav on sellise materjali loomine või töötlemine vaid siis, kui materjal avaldati, mis vähendab sekkumise intensiivsust.

Kuigi tegemist on sõnavabaduse ja tegutsemisvabaduse riivega, on kaitstavate hüvede – eelkõige seksuaalse enesemääramise, eraelu ja inimväärikuse kaitse – kaal väga suur. Eriti digikeskkonnas võivad sellised rikkumised põhjustada ulatuslikku ja pöördumatut kahju, mis õigustab intensiivsemat riigi sekkumist. Seetõttu ei ole põhiõiguse riive ülemäärane võrreldes eesmärgiga ning muudatused on põhiseadusega kooskõlas.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta tarvitusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõuga võetakse osaliselt üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist (ELT L, 2024/1385, 24.05.2024).

6. Seaduse mõjud

6.1. Mõjude üldiseloostus

Eelnõu sisaldab mitmeid omavahel seotud karistusõiguslikke muudatusi, mille eesmärk on suurendada õigusselgust, laiendada karistusõigusliku sekkumise võimalusi vastavalt ühiskondlikule ootusele ning tugevdada vägivallaohvrite ning haavatavate isikute kaitset, samuti inimeste kaitset digikeskkonnas. Muudatused hõlmavad nii olemasolevate süüteokoosseisude täpsustamist ja laiendamist kui ka uute koosseisude loomist ning sanktsioonide ajakohastamist.

Eelnõu ei reguleeri üht kitsast valdkonda, vaid puudutab mitut temaatiliselt seotud probleemide ringi, mistõttu on mõjude analüüs esitatud järgmiste alapeatükkidena:

1. vägivalla ja ähvardamisega seotud muudatused;
2. seksuaalse enesemääramisõiguse ja privaatsuse kaitse;
3. haavatavate isikute kaitse (hooldamise kohustus);
4. loomapidamisega seotud ohud ja ennetusmeetmed;
5. süüvõime erandit puudutav säte.

6.2. Muudatuste mõjud

6.2.1. Vägivalla ja ähvardamise regulatsiooni täiendamine (KarS § 120, § 121, § 58 p 4 ja p 14, § 157³)

Eelnõuga laiendatakse ähvardamise koosseisu (KarS § 120), täiendades seda seksuaalse vägivalla, vabadusvastaste süütegude ja seksuaalse sisuga materjali avaldamisega ähvardamisega. Samuti muudetakse kehalise väärkohtlemise regulatsiooni (KarS § 121), tõstes sanktsiooniraami ülemmäära ja laiendades lähisuhtes toimepandud vägivalla määratlust. Täiendatakse karistust raskendavate asjaolude loetelu (KarS § 58), täpsustades selles lähisuhte mõistet ning lisades eraldi raskendava asjaoluna süüteo eksponeerimise.

Nimetatud muudatused suurendavad õiguskaitseasutuste võimalusi reageerida vaimse vägivalla ja ähvardamise juhtumitele, mis kehtiva õiguse kohaselt ei pruugi koosseisupäraseid teod olla. See omakorda toob kaasa menetluste arvu mõõduka kasvu, eeskätt ähvardamise ja kehalise väärkohtlemise juhtumites. Kohtute töö võib mõnevõrra keerulisemaks muutuda, kuna rohkemates asjades tuleb hinnata ähvarduse veenvust, kannatanu hirmu põhjendatust ning raskendavate asjaolude esinemist.

Muudatuste tulemusena paraneb kannatanute, eelkõige perevägivalla ohvrite kaitse ning väheneb olukordade hulk, kus ühiskondlikult ohtlikuks ja äärmiselt etteheidetavaks hinnatav

käitumine jääb karistusõigusliku sekkumiseta. Samas võib teatud juhtudel suurenda vajadus hinnata piiripealseid olukordi, mille kohta pole veel välja kujunenud praktikat.

6.2.2. Seksuaalse enesemääramise ja veebikeskkonnas toime pandud vägivalla suhtes kaitse tugevdamine (KarS § 157⁴, § 153¹ täiendus ja § 120 täiendused)

Eelnõuga kehtestatakse uus süüteokoosseis seksuaalse sisuga materjali ebaseadusliku avaldamise kohta (KarS § 157⁴) ning täiendatakse regulatsiooni selliselt, et karistatavaks muutub ka sellise materjali edastamisega või avaldamisega ähvardamine.

Muudatused aitavad reageerida digikeskkonnas levivatele vägivalla- ja ahistamisvormidele, mille osakaal on viimastel aastatel kasvanud. Õiguskaitseasutuste jaoks tähendab see menetluste arvu suurenemist just digikeskkonnas toime pandud tegude osas. Seega tõuseb vajadus veebikeskkonnas pädevate menetlejate järele. Sageneda võib rahvusvahelist koostööd nõudvate juhtumite hulk.

Mõju ühiskonnale on positiivne, kuna paraneb vaimse tervise kaitse – seksuaalse sisuga materjali avaldamine, levitamine kui ka sellega ähvardamine on kannatanule, eriti noorte puhul, sageli väga laastava mõjuga. Muudatused ei too kaasa otseseid täiendavaid kohustusi ettevõtjatele, kuid võivad suurendada elektroonilise side teenusepakkujatele esitatavate päringute arvu.

6.2.3. Haavatavate isikute kaitse tugevdamine (hooldamise kohustuse rikkumine KarS § 124¹)

Uue süüteokoosseisu loomisega kriminaliseeritakse hooldamise kohustuse teadlik ja korduv rikkumine olukorras, kus hooldatav isik jäetakse vajalikust abist ilma või koheldakse teda inimväärikust alandavalt. See võimaldab riigil sekkuda oluliselt varasemas etapis, enne kui väärkohtlemise tulemusena tekib tervisekahjustus. Mõju avaldub peamiselt sotsiaal- ja hoolekandesüsteemi ning õiguskaitse kokkupuutepunktis, kus võib mõnevõrra suurenda selliste juhtumite avastamine ja menetlemine. Kuigi regulatsioon ei muuda otseselt hoolekandeteenuste korraldust, võib see suurendada järelevalveasutuste tähelepanu hoolekandetasutustele ja hooldusteenustele ning eeldatavasti suunab ka hoolduse pakkujaid endid jälgima, et hooldusalustega väärikalt ja tähelepanelikult käitutaks.

6.2.4. Loomapidamisega seotud ohtude ennetamine KarS § 52², LoKS § 66¹¹ kehtetuks tunnistamine, VTMS § 73 muudatus)

Eelnõuga laiendatakse loomapidamise keelu kohaldamise aluseid ja antakse pädevus selle kohaldamiseks lisaks kohtule ka kohtuvälisele menetlejale. Muudatuse eesmärk on võimaldada tõhusamat ja kiiremat sekkumist olukordades, kus loomapidamine ohustab inimeste elu, tervist või vara. Mõju avaldub eelkõige järelevalveasutuste ja kohalike omavalitsuste töös, kelle menetluskoormus võib mõõdukalt suurenda. Samas paraneb oluliselt ennetus ning väheneb risk, et ohtlik olukord jääb pikaks ajaks lahendamata.

KarS § 264 muutmisel on üldpreventiivne mõju, kinnitades ühiskonnas arusaama, et loomade piinamine ei ole marginaalne õigusrikkumine, vaid tõsine kuritegu, millele järgneb

proportsionaalne ja selge riiklik reaktsioon. See toetab loomade heaolu, tugevdab avalikku õiglustunnet ning aitab kaasa karistuspoliitika ajakohastamisele loomakaitse valdkonnas.

6.2.5. Süüvõime erand (KarS § 36¹)

Eelnõuga lisatakse säte, mille kohaselt süü ei ole välistatud juhul, kui isik on end tahtlikult viinud seisundisse, mis välistab tema süüvõime. Muudatus kõrvaldab kehtivas õiguses esineva lünga ning võimaldab karistusõiguslikku sekkumist olukordades, kus isik saab vastutusest vabaneda, vaatamata enda tahtlikule riskikäitumisele.

Muudatus ei mõjuta oluliselt menetluste arvu, kuid muudab üksikjuhtumite lahendamise keerukamaks, kuna suureneb vajadus hinnata isiku varasemat käitumist ja seisundi tekkimise etteennustatavust.

6.3. Mõjude hindamine valdkondade kaupa

6.3.1. Sotsiaalne mõju

Eelnõu olulisim mõju avaldub sotsiaalsfääris. Muudatused parandavad vägivalla, ähvardamise ja küberahistamise ohvrite kaitset ning laiendavad riigi võimalusi sekkuda olukordades, kus isikute vaimne või füüsiline heaolu on ohustatud. Samuti tugevdatakse haavatavate isikute, eelkõige eakate ja puuetega inimeste kaitset hooldamise kohustuse rikkumise korral.

6.3.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Eelnõu ei oma otsest mõju riigi julgeolekule ega välissuhetele. Kaudne mõju võib avalduda rahvusvahelise koostöö suurenemises digikeskkonnas toime pandava vägivallaga seotud juhtumite menetlemisel, kuid see ei ole sisuliselt uus menetlusvaldkond.

6.3.3. Mõju majandusele

Eelnõu ei kehtesta ettevõtjatele uusi kohustusi ega mõjuta otseselt majandustegevust. Kaudne mõju võib avalduda elektroonilise side teenusepakkujatele esitatavate päringute arvu kasvus ning mõningases halduskoormuse suurenemises õiguskaitseasutustes. Mõju majandusele tervikuna on väike.

6.3.4. Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Eelnõu ei mõjuta otseselt elu- ega looduskeskkonda. Kaudne positiivne mõju võib avalduda loomapidamisega seotud riskide vähenemises, mis parandab elukeskkonna turvalisust.

6.3.5. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Eelnõu mõjutab õiguskaitseasutuste, kohtute ning mõningal määral ka järelevalveasutuste ja kohalike omavalitsuste tööd. Menetluste arv võib mõõdukalt suureneda, eelkõige ähvardamise, kehalise väärkohtlemise ja digitaalse vägivalla juhtumites. Loomapidamise keelu pädevuse laiendamine suurendab kohtuväliste menetlejate rolli. Muudatused ei eelda uute asutuste loomist ega olulisi ümberkorraldusi.

6.3.6. Muud mõjud

Eelnõu parandab õigusselgust ning aitab vähendada olukordi, kus kehtiva õiguse kohaldamine on ebaselge või ebapiisav. Samuti tugevneb õiglustunne, kuna ühiskondlikult ohtlik käitumine on senisest paremini hõlmatud karistusõigusliku regulatsiooniga.

6.4. Mõju kokkuvõte

Eelnõu mõjud on valdavalt positiivsed ning avalduvad eelkõige ühiskonna turvalisuse suurenemises ja kannatanute paremas kaitses. Mõju õiguskaitseüsteemile ja halduskoormusele on mõõdukas ning jääb olemasoleva süsteemi toimimisvõime piiridesse.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Kuna eelnõuga ei planeerita põhimõttelisi muudatusi võrreldes kehtiva korraga, ei kaasne muudatustega eelduslikult kulude kasvu ega vähenemist. Samuti puudub alus arvata, et eelnõu mõjutaks riigi tulusid.

8. Rakendusaktid

Eelnõu seadusena vastuvõtmise korral ei ole vaja kehtestada, muuta ega tunnistada kehtetuks rakendusakte.

9. Seaduse jõustumine

Eelnõu jõustub üldises korras. Eelnõus esitatud seadusemuudatused ei eelda pikka aega nõudvaid arendusi ega ümberkorraldusi.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu ministeeriumitele ning arvamuse avaldamiseks Andmekaitse Inspeksioonile, Riigiprokuratuurile, Riigikohtule, Tallinna Ringkonnakohtule, Tartu Ringkonnakohtule, Harju Maakohtule, Tartu Maakohtule, Pärnu Maakohtule, Viru Maakohtule, Politsei- ja Piirivalveametile, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantseleile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Eesti Loomakaitse Liidule, Eesti Loomakaitse Seltsile, Eesti Linnade ja Valdade Liidule.

Algatab Vabariigi Valitsus 2026. a nr

(allkirjastatud digitaalselt)